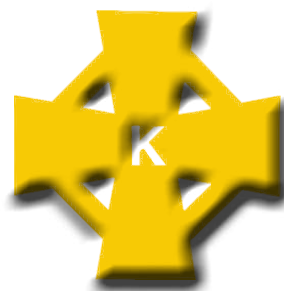

LEKMAN i KYRKAN

Svenska Kyrkans Lekmannaförbund

2
2025

Årsmöte och Vårkonvet Växjö stiftsförbund, Rörviks Småkyrka

Foto: Anders Nordberg

*Jag är vägen, sanningen och livet.
Ingen kommer till Fadern utom genom mig. (Joh 14:6)*

*Kom till mig, alla ni som är tyngda av bördor,
jag skall skänka er vila. (Matt 11: 28-30)*

Ansvarig utgivare

Anders Nordberg
Nygårdsvägen 32
554 74 Jönköping
cagnordberg@hotmail.com

Redaktionsråd

Per Sundin
Krönvägen 26
891 42 Örnsköldsvik
persundin@gmail.com

Förbundskassör

Lennart Sjöstedt
Parkgatan 5, 598 71 Södra Vi
0492-207 80
lennart.sjostedt@svenskakyrkan.se

Förbundsbutik

Gert Råvik, Planteringsvägen 102 c,
252 31 Helsingborg.
0730-355689
gertravik2@gmail.com

Förbundets bankgiro

Medlemsavgifter o gåvor
Bg 5591-3321

**Medlemskap, Medlems- och
Kårregistrering – Prenumeration**

Jan Henriksson
Norra Storgatan 9
598 71 Södra Vi
070-545 81 38
lekmanna@hotmail.com

Tryck: LH Tryck, Box 224,
523 25 Ulricehamn

Hemsidan

www.lekmanikyrkan.se

Presstopp

Nr 3-25 senast den 30 aug 2025

UPPHOVSRÄTTSSKYDD

Allt material, texter och bilder, som
publiceras i "Lekman i Kyrkan"
och på www.lekmanikyrkan.se är
upphovsrättsskyddat.

Användning får ske endast
med Svenska Kyrkans
Lekmannaförbunds tillåtelse.

Redaktionen

Apostladagen:

Sänd mig

Tänk om jag kunde bli sändebud
och berätta för andra om frälsningens Gud.
Tänk om jag fick mod att bryta opp
och följa Herren med tro och hopp.
Tänk om jag vore en apostel stark
som för Guds rike nu bröt ny mark.
Tänk om jag kunde med tillit gå ut
och lite på Jesus till livets slut.

Mark 3:7-19

Heliga Trefaldighets dag:

Gud - Fader, Son och Ande

Hur ska vi göra att bygga ett hus
som står i stormar, regn och snö?
Låt Jesus bli grundstenen, låt hans ljus
lysa och ge liv, så ska ni ej dö.
Ett hus som blir byggt på denna grund
ska bevaras i eviga tider,
lita till Honom i varje stund
medan livet mot evighet lider.

Apg 4:5-12

*Lilian Skattberg
Skara Stiftsförbund*

Det tappade myntet, det bortsprungna fåret och den förlorade sonen

Lukas 15:1-32

När Jesus talade fanns runt omkring honom de som lyssnade. De var ofta publikaner och syndare. Så framstod han för många inte som en sann profet när han tog emot ett sådant folk och ville äta med dem. Denna kritik har många gånger hörts i kyrkans historia, när människor kom till nattvarden och man klassade dem som syndare och inte som rättfärdiga. På den kritiken svarade Jesus med tre liknelser som alla talar om Guds glädje över var och en som omvänder sig. Först kommer ett liknelsepar, som med två bilder säger samma sak.

1. Om en kvinna har tio silvermynt och tappar bort ett av dem, tänder hon då inte en lampa och sopar hela huset och letar överallt tills hon hittar det? Och när hon har hittat det samlar hon väninnor och grannkvinnor och säger: 'Gläd er med mig, jag har hittat myntet som jag hade förlorat. På samma sätt, säger jag er; gläder sig Guds änglar över en enda syndare som omvänder sig.' - Den mannen umgås med syndare och äter med dem: Jesus gav dem då denna liknelse:

2. Liknelsen om det bortsprungna fåret. Om någon av er har hundra får, och tappar bort ett av dem, lämnar han då inte de nittionio i öknen och går och letar efter det borttappade tills han hittar det? Och när han hittar det blir han glad och lägger det över axlarna. Och när han kommer hem samlar han sina vänner och grannar och säger till dem: 'Gläd er med mig, jag har hittat fåret som jag hade förlorat. Jag säger er på samma sätt blir det större glädje i himlen över en enda syndare som omvänder sig än över nittionio rättfärdiga som inte behöver omvända sig.'

3. Liknelsen om den förlorade sonen. En man hade två söner. Den yngste sade till fadern: 'Far, ge mig den del av förmögenheten som skall bli min: Då skiftade fadern sin egendom mellan dem. Några dagar senare hade den yngre sonen sålt allt han ägde och gav sig iväg till ett främmande land och där slösade han bort sin förmögenhet på ett liv i utsvävningar. När han hade gjort av med allt blev det svår hungersnöd i landet, och han började lida nöd. Han tog tjänst hos en välbärgad man i det landet och denne skickade ut honom på sina ägor för att vakta svin. Han hade gärna velat äta sig mätt på fröskidorna som svinen åt men inte någon lät honom få något. Då kom han till besinning och tänkte Hur många daglönare hos min far har inte mat i överflöd och här svälter jag ihjäl. Jag ger mig hem till min far och säger till honom: 'Far jag har syndat mot himlen och mot dig. Jag är inte längre värd att

kallas din son. Låt mig få gå som dina daglönare. Och han gav sig hem till sin far. Redan på långt håll fick fadern syn på honom. Han fylldes av medlidande och sprang emot honom och omfamnade och kysste honom. Sonen sade 'Far jag har syndat mot himlen och mot dig. Jag är inte längre värd att kallas din son' Men fadern sade till sina tjänare: 'Skynda er att ta fram min finaste dräkt, och klä honom i den och sätt en ring på hans hand och skor på hans fötter och hämta gödkalven och slakta den, så skall vi äta och hålla fest – Min son var död och lever igen, han var förlorad och är återfunnen. Och festen började.

Men den äldste sonen var ute på fälten. När han på vägen hem närmade sig huset hörde han musik och dans. Han kallade på en av tjänarna och frågade vad som stod på. Tjänaren svarade: 'Din bror har kommit hem och din far har låtit slakta gödkalven därför att han har fått tillbaka honom välbehållen. Då blev brodern arg och ville inte gå in. Fadern kom ut och försökte tala honom till rätta men han svarade, 'här har jag tjänat dig i alla dessa år oh aldrig överträtt något av dina bud, och mig har du aldrig gett ens en killing att festa på med mina vänner.

Men när han kommer hem, din son som har levt upp din egendom tillsammans med horor, då slaktar du guldkalven. Fadern sade till honom: 'Mitt barn, du är alltid hos mig och allt mitt är ditt. Men nu måste vi hålla fest och vara glada, för din bror var död och lever igen, han var förlorad och är återfunnen.

*Bibel 2000
Anders Nordberg*

Tankar om Petrus förnekande av Jesus

Apropå dagens Dagen s 7 där religionsvetaren Tobias Hägerlands kritik av serien av filmer om Jesus som SVT visade under påskveckan.

Tobias (som jag brevväxlat tidigare på samma tema, om möjliga mirakler) skriver bl.a. ...”många av Jesus mirakler återges utan att de problematiseras utifrån vetenskaplig källkritik (och det håller jag mer om, men) - Så länge man gör anspråk på att uttala sig om historiska skeendens kan man inte bygga in en ”mirakelfaktor” i det.”

Till honom skulle jag kunna skriva: Läs om Bibeln och fundera över varför man har skrivit som man har skrivit.

Det finns fyra olika versioner i Bibeln på hur det gick till när Petrus förnekade Jesus tre gånger. Om man utgår från vilka personer som anklagade Petrus för att vara en av Jesu följare får man följande schema:

Matteus	Markus	Lukas	Johannes
Tjänsteflickan	Tjänsteflickan	Tjänsteflickan	Tjänsteflickan
En annan kvinna i porten	D:o men på yttre gården	En annan	"De" (övriga som värmdes sig vid elden)
"De som stod där"	"De som stod där"	Ytterligare någon annan	Översteprästens tjänare

Jag sätter störst tilltro till Markus version. Varför? Därför där är det egentligen bara två personer som anklagar honom. Det ger mig en mer autentisk upplevelse. Han känner sig förföljd och gör att man ännu bättre förstår att vem som helst av oss skulle gjort samma sak oavsett vad som hänt dessförinnan. Självklart svarar man Nej när samma person strax efter första frågan ställer samma fråga igen.

Om man sätter störst tilltro till Markus version ger det också svar på den klassiska frågan: "Hur många gånger gol tuppen?" Svar: Två. Varifrån kommer den siffran om inte från den som visste, Petrus?

Jag är väl inte ensam om att tro att Johannesevangeliet skrivits senare än de övriga, troligen ett tillägg till dessa. Det innebär att Johannes upplysningar om hur tjänsteflickan kom in i sammanhanget säkert är riktigt, liksom identiteten på "översteprästens tjänare".

Jag hoppas någon förstår betydelsen av diskussioner av det här slaget som jag anser ökar tilltron till evangelierna. De kan i vårt sekulariserade samhälle viftas bort som uppdiktade partsinlagor av många som egentligen inte läst dem.

Den tidigaste berättelsen om Markusevangeliet tillkomst torde vara Eusebios av Caesarea som citerar Papias, biskop av Hierapolis. Papias påstår enligt Biblisk uppslagsbok att Markus "blev Petrus tolk, skrev ned noggrant så mycket som han erinrade sig det som av Kristus blivit talat och gjorde, fastän inte i ord-

ningsföljd. Klemens Alexandrinus berättar att Markus skrev sitt evangelium på begäran av Petrus åhörare i Rom." Sambandet mellan Markus och Petrus menar jag är tydligt.

Att Petrus förnekar Jesus tre gånger finns i alla fyra evangelier. Någon som ska återberätta berättelsen utan att ha lagt alla detaljer på minnet förstår att Petrus förnekelse inte sker spontant utan som svar på anklagelser och att Petrus reflexmässigt av självbevarelsedrift nekar till att ens förstå frågan. Då är det väl också tre olika personer som framför dessa anklagelser? Det påstår tre evangelister. Markus är undantaget som menar att en tjänsteflicka gör det två gånger på två olika ställen, inre respektive yttre gården. Knappast påhittat.

Det finns också en tupp som gal som får Petrus att minnas att Jesus förutsagt de tre förnekelserna. Det finns en av evangelisterna som påstår att tuppen faktiskt gol två gånger, Markus. Varför? En rimlig förklaring är att det var just det som hände, och som de som inte var där inte fick med i sin berättelse.

Det råder konsensus om att Markus är det äldsta evangeliet. Därför är det inte underligt att framför allt Matteus ordagrant återgett många av Markus texter med Petrus inblandad.

Det finns dock ett märkligt undantag, när Jesus går på vattnet. Att Jesus gick på vattnet finns i alla evangelier utom Lukas. Men Matteus har ett tillägg. Petrus ville få det bekräftat att det verkligen var Jesus där ute. Då bad han Jesus uppmana honom att komma till honom ute på vattnet vilket också Jesus gjorde. Petrus klev ut ur båten och då kunde även han gå på vattnet åtminstone tills hans tankar upptogs av den oroliga sjön. Efter att räddats av Jesus får han höra att han sjönk pga. bristande tro.

Jag är skeptisk till detta tillägg av Matteus. Kan det verkligen vara möjligt för en människa att gå på vatten förutsatt att man har nog stark tro? Jag frågar mig också varför inte tillägget finns i Markus eller Johannes. Om detta verkligen hände, varför har dessa evangelier som båda skulle kunna vara ögonvittnesskildringar utelämnat att även Petrus lyckades gå på vatten? Har Matteus helt enkelt skarvat på detta för att få oss att tro att vi skulle kunna gå på vatten med tillräckligt stark tro? Jag tror inte att jag är ensam om denna misstanke.

Den viktigaste slutsatsen av denna diskurs är att den höjer statusen för Markusevangeliet betydligt. I den mån Petrus står för kanske hela evangeliets formuleringar blir Markusevangeliet en s.k. primärkälla, kanske i högre grad än Johannes som skrev sitt evangelium några decennier senare och där det t.o.m. finns en osäkerhet om hur mycket Johannes själv påverkar innehållet.

Jag rekommenderar att ni själva läser om Petrus förnekelse av Jesus i de fyra evangelierna och försöka avgöra var man hittar det bästa vittnesmålet om hur det gick till.

Per Sundin

Rapporter från stiftsförbund och lekmannakårer

Årsmöte Palmsöndagen den 13 april 2025 Västerås stifts Lekmannaförbund

Söndagen den 13 april (palmsöndagen) hade Västerås stifts lekmanaförbund årsmöte i Gustafs, som hör till Sätters församling. Vi var inte så många, men de tre kårerna var representerade.

Först var det en fin högmässa i Gustafs kyrka. Den leddes av prästen Eva Williams. Därefter gik vi över vägen till det vackra församlingshemmet. Där bjöds v på smörgåstårter och vacker sång av kyrkokören.

Rune Johansson, som är medlem i Sätters kår, berättade om sitt arbete i Gambia. Med hjälp av de medel, som har samlats in, har man byggt skola och skolhem för mer än 100 elever. Man har också byggt lärarbostad, för att få bra lärare. Rune har åkt till Gambia mer än 120 gånger på 50 år. Han har gjort ett fantastiskt arbete.

Så var det dags för sedvanligt årsmöte. Styrelsen omvaldes och så fick vi två nya suppleanter nämligen Tommy Svanborg och Per Flinck. Båda från Köping.

Vi som åkte från Köping till Gustafs, njöt av den vackra vårnaturen.

*Gerd Holmström
Köping*

Gustafs kyrkokör.

Rune Johansson berättar om Gambia.

Hälsingtuna lekmanakår 80 år och Uppsala stifts Lekmannaförbunds årsmöte

Deltagarna vid Hälsingtuna lekmanakårs 80-årsjubileum.

Den 27 april 2025 samlades ett trettio-tal lekmän i Hälsingtuna när dess lekmanakår firade sitt 80-årsjubileum. I samband med det genomfördes också stiftsförbundets årsmöte.

Efter inledande kaffe i sockenstugan var det gudstjänst i Hälsingtuna kyrka som leddes av lekmanakårens gudstjänstgrupp. Bengt-Åke Nilsson medverkade med vittnesbörd och betraktelse. Charles Liljedahl spelade till psalmsång och övriga musikinslag. Efter gudstjänsten bjöds det på välsmakande lunch i sockenstugan.

Därefter höll Hälsingtunakårens nuvarande ordförande Bo Johansson ett föredrag om det ekumeniska fredsmötet i Stockholm 1925. Vidare berättade han hur den kristna miljön såg ut i Hälsingtuna 1945 när lekmanarörelsen växte fram lokalt, och lite vad lekmanakåren gör i dag.

I år är det 100 år sen Stockholmsmötet och 1700 år sedan det första kyrkomötet i Nicea 325 e.Kr. Stockholmsmötet 1925 skulle främja världsfreden och var en internationell kyrkokonferens arrangerad av ärkebiskop Nathan Söderblom.

Efter första världskriget var många kyrkors inbördes relationer frusna och fulla av motsättningar. Världsekonomin var i kris och det politiska läget instabilt. Beskrivningen från 1925 gällande världsläget påminner om vår samtid. Men Nathan Söderblom såg den ekumeniska rörelsen som en fredsbevarande kraft och ansåg att det var nödvändigt att bjuda in kyrkorna till praktiskt samarbete och fördjupad enhet. Tack vare sina kontakter bland kyrkliga ledare lyckades Söderblom få 600 deltagare att komma till Stockholm under några sommarveckor. Delegaterna överlade, delade måltider och firade till och med nattvard tillsammans.

Sång av från vänster Eva Fernström, Ann-Katrin Olsson, Margareta Larsson, Solfrid Fredriksson och Martin Bertell. Vid pianot Charles Liljedahl.

Stockholmsmötet banade väg för fortsatt samverkan mellan kyrkor och samfund. Den katolska kyrkan kom inte till Stockholmsmötet – aposteln Petrus väntade var Nathan Söderbloms ord då. Även Pingstvännerna som samfund avvaktade detta möte. Nathan Söderblom tilldelades Nobels fredspris 1930 för sitt eumeniska arbete.

Hur såg den kristna miljön ut i Hälsingtuna församling 1945?

Då samverkade Hälsingtuna församling i ett pastorat med församlingarna i Hög och Ilsbo, vilket man gjort sedan 1918. Mission, diakoni och evangelisation var naturliga samarbetsområden mellan präster och lekmän. Vidare samlades man i hemmen och verksamheten bestod i regelbundna bibelstudier och koncentration kring bönen, trosbekännelsen och trons innehåll. Det var alltså flera verksamheter i församlingarna som ledde fram till att bilda en kyrkobrödrakår. Man höll ihop mission, diakoni och undervisning som tillsammans med att fira gudstjänst som ju också är den grundläggande uppgiften i svenska kyrkan idag.

Kåren fick efter långa diskussioner namnet Tuna-Hög-Ilsbo kyrkobrödrakår. Dess förste ordförande var Erik Nilsson från Nylandet. Övriga ledamöter vid bildandet var Olov Olsson från Glimsta,

Erik Larsson, Nylandet och Sven Sundqvist från Håsta.

Lekmannakåren i Hälsingtuna fokuserar idag på studieverksamhet med fördjupning i den kristna tron. De träffas oftast i sockenstugan och varje vår brukar en kortare resa/utflykt till något intressant utflyktsmål i Hälsingland anordnas.

I september varje år bjuder kåren in till lekmanaledd gudstjänst i någon av kyrkorna i Hudiksvallsbygdens församling med efterföljande kyrkkaffe och föredrag/samtal. Alla Helgons dag svarar lekmannakåren för öppethållandet av Hälsingtuna kyrka. Med kaffeservering och stödjande samtal är detta en mycket meningsfull verksamhet.

Efter föredraget genomförde Uppsala stifts lekmanaförbund sitt årsmöte. Uppsala stiftsförbund har nu följande styrelse: Bernt Lagelius, ordförande, Ove Hellsén, vice ordförande, Klas Tufvesson, kassör, Lennart Persson, sekreterare och ledamot Hans-Göran Larsson.

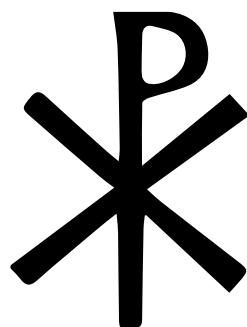
I samband med årsmötet avtackades Margareta Johansson, mångårig sekreterare i stiftsförbundet och styrelseledamoten Ingrid Ångman med blommor av undertecknad.

Dagen avslutades med soppa i sockenstugan.

Stort tack till medlemmarna i Hälsingtuna lekmanakår som ordnade allt praktiskt med förtäring och program denna dag.

Bernt Lagelius
Ordförande

Uppsala stifts lekmanaförbund

Årsmöte och Vårkonvent inom Växjö stiftsförbund, Rörviks Småkyrka 26 april 2025

Foto: Ingbritt Markström

I strålande solsken och varm gemenskap i Kristus samlades ett trettiotal lekmän i Växjö stiftsförbund till Årsmöte och Vårkonvent lördagen den 26 april 2025 i Rörvik (Nya Hjälmseryd).

Samlingen inleddes med välkomsthälsningar och förbön av trofaste Jan-Erik Karlsson och hans hustru Kristina ansvariga för verksamheten i Rörviks församlingskår samt av Kerstin Göransson, ordförande i Växjö stiftsförbund.

Årsmötet/Konventet inleddes med nattvardsgudstjänst under ledning av för-

samlingsherde Erik Karlsson som predikade med utgångspunkt från söndagens evangelietema "Påskens vittnen". Efter sedvanliga årsmötesförhandlingar som vittnade om förbundets goda ekonomi intogs en vällagad och smakfull lunch i Rörviks småkyrka där såväl nattvardsgudstjänsten som årsmötesförhandlingarna hade tagit plats.

Eftermiddagen bjöd på en minnesrik, vacker, högkvalitativ, imponerande ja professionell stråkkonsert med musik av såväl de stora mästarna under 1600- och 1700-talet som under senare tid. För

konserter svarade kantor Moberg, bygdens stråkkvartett (Magdalena och Ulrika på violin samt Ingemar och Douglas på cello).

Årsmötet och konventet avslutades i tacksamhet med servering av eftermiddagskaffe och med Vrigstads ostkaka.

Anders Nordberg

Årsmöte den 18 april 2025 inom Lekmannaförbundet i Härnösands stift

Lekmannakårens årsmöte började i år med långfredagsgudstjänst i Gullängets kyrka. Därefter bjöd kåren på smörgås och kaffe eller te.

I år hade kåren med anledning av att Gullängets kyrka fyllde 40 år kallat Karin Bergström att tala om Gullängets historia. Karin är en av Örnsköldsviks professionella guider och hade hållit motsvarande föredrag i Örnsköldsviks museum några veckor tidigare.

Gullänget är stiftets yngsta församling, bröts ut från Själevad 2024 och har heller inte någon gammal historia som tätort. Grannförsamlingen Örnsköldsvik bildades också den genom utbrytning ur Själevad 1907. Innan dess var Örnsköldsvik en köping som bildats genom att köpa delar av byn Norrlungånger 1842. Så småningom kom mer av Norrlungånger att köpas av köpingen, men en del som aldrig blev del av staden var en som i mitten av 1800-talet ägdes av bonden Per Ersson. Denne delade så småningom hemmanet mellan nio barn i nio delar. En dotter Hulda Katrina gifte sig 1894 med en snickare Johan Hägglund från Arnäs. Deras familj hade aldrig kunnat försörja sig på sin ringa jordbit utan Johan byggde istället en snickeriverkstad. Alla hans sju söner kom sedan att anställas av fadern, varav flera skaffat sig ingenjörsutbildning. Företaget kallas Hägglund & söner och kom att tillverka möbler, busar, spårvagnar, flygplan. Idag återstår en militär del ingående i BAE Systems men andra delar tillverkar hydraulmotorer (Bosch-Rexroth) och fartygskranar (MacGregor). Företaget har tagit aktiv del i att bygga bostäder åt de anställda och Karin påpekade att samhället Gullänget aldrig var tänkt att separera arbe-

Karin visar en av sina bilder. Foto: Lars-Åke Bergström.

tare och tjänstemän, utan överingenjören bodde t.ex. i en hyreslägenhet i de tidigaste hyreshusen på Åsbergets norrslutning. Karin som tidigare varit verksam som ämneslärare visade också hur man byggt en skola i Kroksta, senare, på 40-talet en ny skola närmare Gullängets centrum och en s.k. enhetsskola söder därom på 50-talet.

På 50-talet uppförde Folkets-husföreningen en ny dansbyggnad (Gnistan) och då köpte Själevads församling gamla Folkets hus som efter en mindre ombyggnad kunde invigas 1958. Denna s.k. Lillkyrkan revs 1984 och en större andamålsenlig kunde invigas 1985.

Karins föredrag illustrerades av många bilder som hon samlat under många år.

Kårens årsmöte kunde hållas efter avtackning av Karin. Ordförande blev Per Sundin och sekreterare Maude Eriksson.

Av verksamhetsberättelsen framgick att det varit bibelstudier i Gullänget, vårkonvent i Ytterlännäs, höstkonvent i Sidsjö och surströmming i Sörvåge.

I styrelsen blev det omval för dem som stod i tur att omväljas utom att Ulf och Marianne Linder som flyttat ersattes av Doris Hamberg (ordinarie) och Lilian Larsson (suppleant). Valberedningen kom att sitta kvar.

Styrelsen gavs i uppdrag att planera höstens verksamhet med bibelstudier och utflykt. Vårkonventet hölls i Stigsjö 4/5 och höstkonventet hålls i Nordingrå.

Per Sundin

Kyrkans födelse del XIX

Kyrkans födelse enligt evangelisten Lukas genom Apostlagärningarna, med Petrus och Paulus samt kyrkans identitet och tillväxt därefter – Petrus, Paulus, Gnosticism, Marcion, Irenaeus, Tertullianus, Clemens, Origenes Konstantin, Athanasius, Julianus, Ambrosius, Nestorius, Kyrillos av Alexandria, Leo den Store, Alarik, Hieronymus, Chrysotomos och Columba d.ä. Augustinus, Donatister och Pelagianer, Asketer och Munkar, Martin av Tours, S:t Patrick, Benedikt av Nursia, Cassiodorus, Boethius, Gregorius den store och Muhammed, Columba d.y. Bonifatius, Karl den Store, Alkuin, Otto I, Leo III.

Paulicianer och bogomiler

Paulicianerna var en kristen grupp som uppträdde i östra delen av det bysantinska kejsardömet efter 650. Deras grundare, Konstantin, förkastade den ortodoxa statskyrkans formalism som dominerade det religiösa livet inom kejsardömet. Han grundade sin undervisning enbart på Guds ord men ansåg att bara evangelierna och Pauli brev var gudomligt inspirerade. En ond gudom, ansåg han, hade inspirerat resten av Nya testamentet samt Gamla testamentet.

Paulicianerna hävdade att denna onda gudom var denna världs skapare och gud. **Himmelens sanne Gud, sa' de, var emot alla materiella ting.** För att frälsa människors andar från den fysiska världens ondska sände den sanne Guden en ängel som uppfattades som en människa, Jesus. Från denna dualistiska syn härrörde de paulicianska åsikterna om Skriften och kyrkan.

Eftersom G.T. både förklarade att Gud skapat världen och utgjorde grunden för de teokratiska principer, den bysantinska föreningen mellan kyrka och stat byggde på, ansåg paulicianerna, att det måste ha varit en ond ande som åstadkommit denna bok. Och då den ortodoxa kyrkan hade så mycket att göra med både fysiska och materiella ting som t ex sakramenten, prästerskapet, bilder, liturgi och världsligt inflytande måste också den ha kommit från samma onda ande.

Paulicianerna hävdade också att kyrkans starka hänvisning till aposteln Petrus' auktoritet visade att han var ett sändebud från denna ande.

Det är inte klart var paulicianerna fick sina idéer ifrån. De påminner om åsikter som tidigare hade framförts av Marcion och särskilt av manikéerna men är inte identiska med dem.

Konstantin förändrade sitt namn till Silvanus (Silas) som ju var namnet på en av Paulus medarbetare. Sedan Silvanus stenats till döds tog sektens näste ledare namnet Titus. Han brändes på bål. Andra ledare antog namnen Timoteus och Tykikus. Deras försök att förknippa sig själva med aposteln Paulus har förmodligen gett upphov till namnet "paulicianer".

Under den "ikonoklastiska striden" på 700-talet minskade förföljelserna mot paulicianerna. Kejsaren Konstantin Copronymos kan t o m ha varit paulician. Men på 800-talet gav kejsarinnan **Theodora order om en massaker på tiotusentals paulicianer, som var talrikast inom Armenien.** Som ett **gensvar** på förföljelserna organiserade paulicianerna **stridsförband. Dessa visade sig vara skickliga i strid och därför bortförde bysantinska kejsare många paulicianer från deras armeniska hemland till Balkan** (nuvarande Bulgarien). De menade att paulicianerna skulle kunna skydda kejsardömet mot hotet från slaver och bulgarer.

Det visade sig att paulicianerna fick ett större inflytande över bulgarerna i religiösa frågor än på slagfältet. De predikade sina läror för det till kristendomen nyligen omvända folket. En del bulgarer tog med paulicianska tankar i ett nytt religionssystem som fick namnet bogomilism.

Bogomilerna

Organisatören för den nya rörelsen var en präst som hette Bogomil. Hans namn betyder **"älskad av Gud"**. Kring mitten av 900-talet började Bogomil lära ut att Guds förstfödde son hette Satanael. På grund av sin stolthet blev denne gudom utdriven från himlen. Han skapade en ny himmel och en ny jord, där han placerade Adam och Eva. **Satanael och Eva blev föräldrar till Kain, som var källan till allt ont bland människorna. Moses och Johannes Döparen var båda, enligt Bogomil, Satanaels tjänare.** Men Gud sände Logos sin andre son, för att frälsa mänskligheten från Satanaels herrevälde. Fastän Satanael dödade det människoblivna Logos, Jesus, uppstod hans kropp och han återvände till Guds högra sida. På så vis blev Satanael besegrad. I motsats till paulicianerna antog bogomilerna en strängt asketisk livsstil. De föraktade äktenskapet, fast de tillät det bland troende som inte var "helt fullkomliga". De fördömde förtärande av kött och vin. De förkastade dopet och nattvarden som sataniska riter, eftersom man vid dessa använde sig av materiella ting.

Bogomilismen florerade i Bulgarien medan det var ett självständigt land på 900-talet och senare på nytt på 1200-talet. Bogomiliska tankar har troligen också spritts till Västeuropa där de kan ha influerat katarerna och albigen-serna. När turkarna förstörde det bulgariska kejsardömet 1393 försvann bogomilsekten. Paulicianerna fortsatte att existera i Armenien in på 1800-talet.

Till ikonernas försvar

Ikonanhängarna utgjordes till stor del av munkar och asketer och obildade. Dessa vidskepliga och outbildade fanns bland den vanliga befolkningen. Även om inte alla munkar var positivt inställda till ikoner tillverkade och sålde vissa kloster dem för sitt levebröd. Ett förnuftigt försvar för klostrens ställning skulle koma fjärran ifrån, **från ett kloster med Johannes Mansour (ca 730-760) långt borta i det arabkontrollerade Palestina** formulerade de tankar som till slut skulle användas för att rättfärdiga kristna ikoner. **Mansour bättre känd som Johannes Damaskus** (hans födelseort var Damaskus) var 700-talets störste teolog. De ortodoxa kyrkorna erkänner honom än i dag som den siste av den tidigare kyrkans stora lärare, de s.k. kyrkofäderna.

Johannes förklarade att en avbild aldrig är av samma ämne som dess original utan bara efterliknar detta. En ikons enda betydelse är som en kopia av eller påminnelse om originalet. Hans resonemang grundar sig på Platons tanke, att allt som vi uppfattar i denna värld i själva verket bara är imitationer av den eviga ursprungliga idé som bara själen i den icke materiella världen kan känna till. Att som ikonoklasterna förneka att någon sann ikon skulle kunna föreställa Kristus var i själva verket att förneka inkarnationen. Fast det var fel att tillbedja en ikon, kunde en ikon om Kristus upplysa och hjälpa den kristne i dennes tillbedjan av den sanne Kristus. Ikonerna borde äras och vördas på ungefär samma sätt som Bibeln eller korsets symbol. Man kom också att acceptera ikoner av Maria, apostlarna, helgonen och t.o.m. änglarna. Men bilderna var själva bara påminnelser för att hjälpa den troende att visa vederbörlig respekt och vördnad. Hur det sedan gick i den ikonoklastiska striden är en lång och komlicerad historia. Konstantin V:s son och efterträdare **Leo IV (775-780)**

var inte någon energisk bildstormare. Leo IV:s änka **Irène** regent för deras son **Konstantin VI (780-797)**, lyckades göra slut på dynastins bildstormarpolitik. Med patriarken **Tarasius' (784-806)** kunde äntligen **350 biskopar samlas till det sjunde ekumeniska konsiliet i Nicaea år 787**, sedan misslyckade försökt att få det till stånd i Konstantinopel. Kyrkomötet fördömde hela den ikonoklastiska rörelsen och slöt upp kring Johannes Damaskenus ståndpunkt. Ikonoklasmen var emellertid inte så lätt att utrota. Starka bildstormartendenser levde kvar i Mindre Asien och bland yrkesmilitärerna. Nästan omedelbart efter det att ikonerna återupprättats, fick epoken av militärsegrar och ökande välstånd under de ikonoklastiska kejsarna ett brått slut. En lång räkka av militära nederlag, diplomatiska förödmjukelser och ekonomisk svårigheter drabbade riket under en kvarts sekel. **Kejsar Leo V, "Armeniern" (813-820) beslutade att ikonoklasmen åter skall bli officiell regeringspolitik.** Han avsatte patriarken **Niceforos (806-815)**, en ståndaktig försvarare av ikoner. Den nye patriarken **Theodotus (815-821)** sammankallade hastigt en synod, som på nytt bekräftade den ståndpunkt som 754 års antikonsynod intagit – utom det att man nu inte längre betraktade ikoner som avgudar. **Niceforus**, den förre patriarken och **Theodoros**, den inflytelserike och rättframme abboten av klostret, Studion i Konstantinopel, och **andra till ikoner positivt inställda kyrkoledare sattes i fängelse.** Några få kyrkliga ledare som vägrade böja sig avsattes, och flera munkar vann ryktbarhet genom att öppet och kraftfullt bekänna sina ikonvänliga åsikter.

Kejsar Leo V, armeniern.

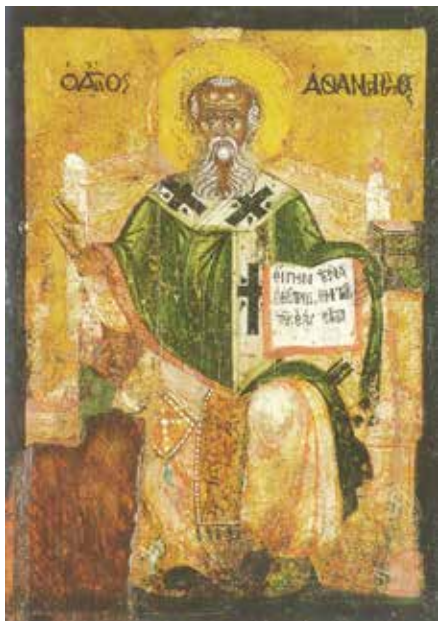

Johannes Grammaticus.

Under 17 år närmast efter Leo V:s död förekom endast blygsamma förföljelser av ikonanhängare. Men år 837 blev **Johannes Grammaticus** den ledande förespråkaren för ikonoklasmen, utnämnd till Konstantinopels patriark. Han övertalade kejsar **Theofilus (829-842)** att följa en strängare ikonoklastisk linje med dödsstraff eller landsflykt för alla som opponerade sig mot den. I själva verket dog antikonsynodkampanjen ut med Theofilus. **Theodora** hans änka och regent för deras son **Mikael III (842-867)** beslutade efter ett års tveksamhet att hennes son måste upphöra med budstormningen för att vinna största möjliga stöd för dynastin. En synod sammankallades i början av år 843. Den avsatte **Johannes Grammaticus**, utsåg **Metodius** till patriark, fördömde alla bildstormare (inklusive den förre patriarken men inte kejsar Theofilus) och bekräftade det sjunde konsiliets beslut. Ortodoxa kyrkor firar än i dag första söndagen i fastan varje år som "ortodoxins fest" till minne av slutet på den ikonoklastiska striden.

Etiopiens ortodoxa kyrka

Sedan **Athanasius** ca år 330 invigde syriern **Frumentius till den Etiopiska ortodoxa kyrkans förste biskop** styrdes den av en lång följd av koptiska biskopar – därav den felaktiga beteckningen ”koptisk”. Den har mer till namnet än gagnet betecknats som monofysitisk bl.a. på grund av ”de nio helgonens” teologi – sannolikt syrisk munk som flydde till Etiopien under Justinianus I:s förföljelser (518-527).

Athanasius (298-373).

Efter jesuitmissionärernas ankomst (1555-1557) som en följd av Portugals intervention för att stödja Etiopien mot islams angrepp splittrades kyrkans läromässiga enhet i tre grupper med skilda kristologiska tolkningar. Tawatedo (föreningsgruppen, kyrkans officiella hållning, hävdar att Kristus är av två naturer som åstadkom en fullkomlig förening.

En blomstrande västerländsk kyrka

Under 800- och 900-talen utvecklades en intensiv kamp mellan lekmän och prästerskap om herraväldet över kyrkan. När det karolingiska kejsardömet upplöstes hade de feodala herremännen i hög grad överskridit sina historiska befogenheter genom att utse kandidater till kyrkliga poster och kontrollera kyrkans affärer. Detta var ett av de symptom på en allmän kris som Europa genomgick med anledning av **magyarernas** (ungarnas), **arabernas** och **vikingarnas härjningståg** och som förstörde både egendom och folkmoral. Det sorgliga tillståndet inom kyrkan exemplifieras av bl.a. **prästernas obildning, handeln med kyrkliga ämbeten, allmän sexuell**

lössläpphet och lekmannainvestitur (kontrollen över tillsättandet av ämbeten, samt abbotars, biskopars och påvares beroendeställning och undergivenhet).

Klosterreformer

Ibland är det mörkast före gryningen och detta visade sig vara fallet med den medeltida kyrkan. En stor förnyelse, framsprungen ur reformrörelsen i **Cluny**, kom till stånd inom 1000-talets kristenhet och den hjälpte kyrkan att få ett grepp om. **Clunyklostret** beläget i södra Frankrike, **grundades år 910**, och rörelsen som utgick därifrån gav klosterväsendet förnyad livskraft. En ny organisationsmetod utvecklades för att främja reformrörelsen – varje nytt kloster som grundades knöts till moderhuset i en fast organiserad kongregation. Klostren befriades från all lokal kontroll och var ansvariga endast inför påven. Med tiden kom **Clunykongregationen** att omfatta **381 priors- eller filialkloster**, som kunde sända ut en hel skara framstående kyrkoledare. Kongregationen inspirerade många institutioner och enskilda, som inte var medlemmar av orden. En av dessa män – Hildebrand (påven Gregorius VII) har gett sitt namn åt den påvliga reform på 1000-talet som kallas den **”hildebrandska”** eller **”gregorianska”**. **I själva verket var flera enskilda personer i påven Leo IX:s hov ansvariga för kyrkans reformering.** Med tiden skulle de komma att bli invecklade i en bitter kamp med de tysksromerska kejsarna, men till en början var motsättningarna inte så markanta. Det var faktiskt kejsar **Henrik III (1039-1056)** som **hjälpte reformivrarna att vinna kontrollen över påvedömet.**

Framstående ledare förutom Hildebrand var bl.a. **Humbert av Moyenmouier**, **Petrus Damiani**, sedermera kardinalbiskop och **Otto av Legery** (påven Urban II). Dessa önskade att kyrkan skulle frigöras så att den endast var underkastad Guds bud och vilja såsom de uppenbarats i Skriften och i de **Kanoniska lagarna**. Kyrkan, som i själva verket var liktydig med hela samhället, då detta ju bestod av kristna människor, skulle regeras av en prästelig hierarki. Påven sades vara överlägsen alla världsliga regenter, och alla människor måste lyda honom.

Fast detta program betraktades som revolutionärt på sin tid, gjorde reformvännerna gällande, att de bara önskade återställa kyrkans gamla och sanna lag, som försumrats och förvanskats. När de

granskade den kanoniska lagen närmare, fann de, att det var prästerskapet och folket snarare än kungen eller kejsaren som skulle ta initiativet vid val av påve. Enligt de kanoniska lagarna var simoni (handel med andliga ämbeten: ett brott). Likaså krävde kyrkliga lagar, att prästerskapet skulle leva i celibat.

Huvudstriden mellan reformvännerna och kejsarna kom att gälla investituren.

I ett dekret år 1059 klagade påven Nikolaus II reformståndpunkten i denna fråga, när han tillkännagav, att framtida påvar skulle väljas genom en omröstning inom kardinalkollegiet. Större vikt lades dessutom vid den påvliga legatens uppgift, och genom detta ämbete gjordes Roms makt kännbar inom hela Västeuropa. **Under påven Gregorius VII utmynnade konflikten med den världsliga makten i ett öppet krig.** År 1075 utfärdade denne i ett påvligt diktat förbud mot simoni, lekmannainvestitur och prästerliga äktenskap samt förklarade, att påvens makt var absolut. Alla världsliga myndigheter skulle vara honom underkastade, och han hade rätt att detronisera kejsare och kungar.

Kejsar Henrik IV opponerade sig mot påvens maktanspråk och förklarade denne avsatt. Men Gregorius lät sig inte bekommas av detta utan bannlyste **Henrik och löste hans undersåtar från deras trohetsed mot kejsaren.** Kontroversen fick en dramatisk upplösning genom händelsen i Canossa. På grund av uppror inom kejsardömet, som hängde samman med hans egen bannlysning, fann Henrik det klokast att vintern 1077 bege sig till påven i Italien för att göra avbön. I tre dagar stod han barfota i snön (enligt Gregorius, övers. anm.) framför porten till slottet, där påven uppehöll sig, och tvingade så påven att förlåta honom. Hur förödmjukande denna handling än var, så gjorde detta steg det möjligt för honom att fortsätta sin kamp mot reformivrarna. I och med att bannlysningen mot honom upphävdes, blev hans motståndare i Tyskland automatiskt stämplade som upprorsmakare. Men i fortsättningen skulle påvarna alliera sig mer med kejsarens tyska medtävlare än med normannerna i Syditalien eller med de norditalienska städerna och så undan för undan smula sönder den kejserliga makten.

Anders Nordberg

BIBELN - Boken

PATRIARKHISTORIEN

Första Moseboken (Genesis) kap. 12-50

Första Mosebokens andra del tar oss med in i ett myllrande porträttgalleri. I den här delen av Bibeln börjar berättelsen om hur Gud vill vända mänsklighetens öde efter urhistoriens dramatiskt negativa utveckling. Gud utser en person att bli stamfar till ett utvalt folk som ska tjäna alla folk. Vi uppmärksammar särskilt Abrahams roll i historien och lär av honom hur tron tar sig uttryck. Vi ska också se på berättelsen om Josef och hur den pekar framåt mot vår bror och Herre, Jesus Kristus.

När vi först möter Abraham kallas han ännu **Abram**. ^{1 Mos 11:26} Han bor med sin far Terach och sin släkt i Ur i Kaldeen.

Abram är gift med **Saraj**. De har inga barn. ^{1 Mos 11:30} Storfamiljen flyttar till Harran (Carrhae), en stad nära gränsen mellan nuvarande Turkiet och Syrien. Där kallas Abram till uppbrott från sin faders hus. Gud talar till honom. Gud tar

initiativet. Vi vet inte hur han hör Gud tala. Det är sekundärt. Han får fyra löften. ^{1 Mos 12:1-4}

- Han ska bli far till ett stort folk.
- Han ska beskyddas.
- Han ska bli välsignad så att andra vill ha samma välsignelse/så att alla folk blir välsignade genom honom (Nya testamentets tolkning, hämtad från Septuaginta). ^{Apg 3:25; Gal 3:8}
- Han ska få ett land som Gud ska visa honom.

Abrams gensvar på Guds ord är uppbrott från alla trygghetsgrunder han har: socialt, ekonomiskt, juridiskt och religiöst. Han lyssnar på Gud och går. Vägen väntar honom. Han vet inte vart den ska leda. Ur sitt eget perspektiv tar han säkert en risk. Saraj går med.

Situationens radikalitet påminner om när Jesus kallar lärjungar, som bryter upp och följer honom. ^{Mark 2:14}

Men redan Gamla testamentet har många kallelseberättelser. Gensvaret är inte alltid så positivt som Abrams. Därför framstår han genom Bibeln som en förebild i tro och nämns mer än 70 gånger i Nya testamentet.

Välsignelse

När Gud välsignar innebär det mer än att han önskar någon det goda. Guds välsignelseord skapar vad del lovar: en öppen närhet och nåd i Gudsrelationen. Del påverkar även livet (1 Mos 24:35; Ps 128:3; 5 Mos 28:6-7).

Tveksamma metoder och nederlag

Ändå var Abram en människa som andra. Benägenheten att ta saker och ting i egna händer på olika tveksamma sätt fanns. I Egypten på flykt undan hungersnöd tog han till en nödlögn för att skydda sig själv och sin hustru. Han drog in henne i ett riskfyllt rollspel. ^{1 Mos 12:10-20} Farao, som inte delade Abrams tro tillrättvisade honom. Det fanns inte utrymme för överlägsenhet.

Ett ännu mera påtagligt försök att **hjälpa Gud på traven** är när Saraj föreslår att Abram ska skaffa barn med slavinnan **Hagar**. ^{1 Mos 16:1-16} Ett av trons uttryck i lydnad mot Gud. Ett annat är tålmod, en hållning som inte är lätt att erövra. Väntan på att den ofruktsamma Saraj skulle bli gravid blev alltför lång. Behövde inte Gud hjälp att uppfylla sitt löfte? Svaret är nej. Men den utnyttjade Hagar blir uppsökt av "Herrens ängel" och tilltalad vid en källa i öknen. Sedan namnger hon Gud utifrån sin erfarenhet. Gud lämnar henne inte i sticket. Hon blir mor till ett stort folk, men Gud har en annan plan för sitt löfte till Abram. Hagars väg vidare berättas i ^{Mos 21:8-21}.

Herrens ängel

Ingen människa kan se Gud och leva, men Gud kan välja att visa sig genom "Herrens ängel". Ordet ängel betyder "budbärare". Herrens ängel kommer även på besök till Abram och Saraj. Vissa teologer menar att man ska uppfatta "Herrens ängel" som den andra personen i treenigheten. Till exempel i Jes 63:9; Mal 3:1-4.

Staden Ur

Viktig sumerisk handelsstad 25 mil sydöst om Babylon. Religiositeten var polyteistisk, man tillbad flera gudar. I ländema kring östra Medelhavet fanns avancerade riken med stora administrationer, blomstrande konstnärlig kultur och framstående arkitektur. Tidpunkten för Abraham: **cirka 1800-1700 före Kristus**.

Förbund och förbundstecken

Både före och efter händelsen med Hagar, bekräftar Gud sina tidigare löften om landet och om ättlingar till Abram. Gud sluter förbund med Abram. ^{1 Mos 15:1-21}

Tonvikten ligger på Guds åtaganden och löften. Responsen från Abram är tro. Tro är att gripa om Guds löften, inte att vara stark i sig själv. ^{Rom 4:16-25} **I en andra skildring av Guds förbund ges Abram namnet Abraham och Saraj får namnet Sara.** Åter betonas vad Gud ska göra och att förbundet med Abraham är evigt ^{1 Mos 17:1-27} Gud talar om vem han är ^{1 Mos 17:1} och lovar trofasthet mot Abraham och hans ättlingar. Nu bor Abraham som främling i ett land, men det landet ska han få som hem. Från hans avkomma ska det även komma kungar. Just det är en dimension som senare kommer att uppfyllas i Juda stam. ^{Ps 72:6-7}

Abraham får instruktionen om **förbunds-tecknet, omskärelsen av åtta dagar gamla pojkar.** Den gäller både fria och slavar. Omskärelsen har från början ett inklusivt drag. Även de som inte var Abrahams biologiska arvingar kunde omskäras och räknas tillhöra förbundet. **Omskärelsen var tecknet på folkets gensvar till och samhörighet med Gud. Än idag är det judarnas sammansvetsande tecken på folktillhörighet, tillsammans med bland annat sabbatsfirandet och de årliga högtiderna.** Bibeln understryker längre fram att omskärrelsens yttre tecken symboliserar **"hjärtats omskärelse"** ^{Mos 10:16, Jer 4:4} **Gudsrelationen har stöd i något yttre synligt, men detta yttre tecken är till ingen hjälp utan hjärtats relation till Gud.**

Förbund

Både Noa- och Abrahamshistorien använder ordet förbund (på hebreiska berit) Ett förbund är ett avtal, ett kontrakt med ensidiga eller ömsesidiga förpliktelser. Bilden för förbund mellan Gud och människor kommer från det politiska och juridiska vardagslivet. Avtal ingicks och bekräftades med ceremonier (ibland slakt av djur) som visade vad avtalsbro kunde betyda. **Positivt visade man också tecken på allvaret i överenskommelsen, jämför regnbågen i Noaförbundet.** I Bibeln betonas att Gud är "förbundstrofast", han står vid sitt ord.

Från kapitel 17 i Första Moseboken (Genesis) kallas Abram för Abraham, "far till en myckenhet", och Saraj för Sara,

"furstinna". Hon ska bli mor till kungar. Men ännu får de vänta en tid. Saras roll i folkets historia är mycket viktig. Också i NT nämns hon som förebild.

Abraham - Guds vän

Trons människa är inte bara Guds redskap i världen, hon är Guds vän. Hon tar del av Guds angelägenheter. Gud anförtrodde Abraham sin smärta över tillståndet i Sodom och Gomorra. Det ledde till Abrahams förbön. ^{1 Mos 18:16-33} Här är han inte upptagen av egna behov.

Hans förbön liknar en förhandling där han stegvis blir bönhörd. Trodde han att det fanns tio rättfärdiga? Sodom och Gomorra förstörs senare. ^{1 Mos 19} Abrahams bön ger uttryck för "en spänning" som finns också inom Gud - att inte acceptera det onda utan reagera mot det och samtidigt vara barmhärtig. ^{Hos 11:9-11}

Tydligast syns detta i Jesus på korset. Som den ende rättfärdige dör han för att skona alla orättfärdiga.

Löftena börjar uppfyllas

Slutligen föds löftesbarnet, Isak. Namnet betyder "han ler". Abraham och Sara är mycket gamla. Vid olika tillfällen har deras tro fått styrka att hålla ut. Senaste gången var något år före sonens födelse, då de fick änglabesök och Sara log vid tanken på att få en son. Skeptikern kan le, men det kan också den som förundras och den som gläds över att ge. "Finns det någonting som är omöjligt för Herren?" ^{1 Mos 18:1-15}

Tre änglar upplyser Abraham och Sara om att de trots hög ålder ska få ett barn.

Abrahams plats i det land som Gud ska ge honom befästs. Först med ett vän-

skapsförbund och en bekräftelse på att han har grävt en brunn vid en plats han gett namnet BeerSheva. Där planterar han ett träd, en tamarisk. Han tror på framtiden men äger inget land ännu. Det första han köper är en gravplats på fältet för att begrava sin hustru Sara. ^{1 Mos 23}

Moria

Namnet är bildat av ett verb som betyder "se". Troligen den plats som senare blev tempelberget i Jerusalem med förgreningar till Golgata. Namnet får i texten anspelningar i ordet "utser" och det namn Abraham ger platsen. Textförfattaren utvecklar informationen med vad hans samtid säger. **"på berget där Herren blir sedd"** (1 Mos 22:14).

Isak

Abraham är en portalfigur. Men vilken roll har Isak? Det är en tystare roll. Frågor kommer han efter tre dagars vandring med sin far till ett berg i landet Moria. **Händelsen knyter trådar framåt mot det nya förbundets avgörande ögonblick.** När löftessonen som Abraham och Sara väntat på är några år gammal har Gud ropat på Abraham, som svarat att han är redo. Men han vet inte för vad. Uppdraget är obegripligt svårt. ^{1 Mos 22:1-8} Han ska:

- ta sin ende son,
- den son han älskar,
- gå till Moria,
- offra sonen som brännoffer.

Brännoffer

Den viktigaste typen av offer. Man offrade ett helt djur. Den som offrade lade sin hand på djuret för att markera att det var ett offer för egna tillkortakommanden.

I sista stund hindrar Gud Abraham från att genomföra offret som han själv gav uppdrag till. Gud utser en ställföreträdare. I NT klingar Johannes ord om Jesus: "Där är Guds lamm som tar bort världens synd." ^{Joh 1:29}

De nytestamentliga författarna hade inget NT, de läste och reflekterade över det vi kallar GT. På tredje dagen fick Abraham tillbaka Isak, löftessonen. Påskens ljus sipprar in från framtiden. ^{Heb 11:17-19}

En brudgum söker sin brud

För övrigt får vi följa en omsorgsfullt berättad historia om hur Isak och Rebecka blir ett par, med Eliesers hjälp. Händel-

sen äger rum efter att Sara har dött och innan Abraham gifter sig för andra gången. Det är en historia som involverar en pappas omsorg, en tjänares mycket konkreta förböner och den ömsesidiga, frivilliga tillgivenheten och kärleken mellan Isak och Rebecka. ^{1 Mos 24} De fick tvillingarna Esau och Jakob. ^{1 Mos 25:21-28}

Isak vandrar i sin fars fotspår på mer än ett sätt, inte alltid det bästa. Rent geografiskt bor han en tid på en plats där faderns tidigare grävda brunnar fyllts igen. Han gräver dem på nytt, men blir bortkörd. Ändå blir hans erfarenhet att Guds löfte till Abraham står fast. ^{1 Mos 26}

Isak slutar sina dagar på samma plats som Abraham. Sönerna begraver honom. ^{1 Mos 35:27-29}

Bruden

I GT används ibland bilden brudgum/brud som illustration av relationen mellan Gud och hans folk (Jes 62:4-5). I NT används samma bild om Kristus och församlingen. Elieser är som en god "brudgummens vän", kanske en förebild till Johannes döparen (Joh 3:29).

Jakob

Jakob var tvillingbror till Esau. Deras liv präglas till stor del av motsättning, från första stund. Det gäller rätten till den förstföddes arvsrätt, förmåner och välsignelser. Jakob pressar en uthungrad bror att under ed lova bort sin förstföddslorätt. ^{1 Mos 25:29-34}

Esau verkar likgiltig inför sina rättigheter, men ångrar sig. Senare lurar Jakob sin far Isak, med mammans förslagna hjälp, så att han får den välsignelse som tillkommer den förstfödde. ^{1 Mos 27} Efter många år försonades bröderna, men vägen dit var mödosam, och under den tiden byggde de upp sina familjer på olika håll. Jakobs möda för att få sin kära Rael skildras. Under tjugo år är han herde

hos sin svärfar, och från hans beskrivning av det jobbet härstammar en del av Bibelns skildringar om hur en god herde är. ^{1 Mos 31:38-40}

Jakob, bedragaren, blir använd i Guds folks historia. Guds nåd blir synlig i Jakobs liv. Gud förhåller sig uppsökande till Jakob och möter honom påtagligt två gånger:

- I drömmen: ^{1 Mos 28:12-20} Guds änglar kommer "ner" (motbild i jämförelse med Babels torn) och Gud bekräftar all löftena till Abraham nu bärs av Jakob. Gud är trofast, trots allt. Platsen får namnet Betel, Guds hus, cirka 18 kilometer norr om Jerusalem.

- Vid Jabboks vadställe, inför försoningen med brodern: Ensam nattlig brottningskamp med Gud. ^{1 Mos 32:22-32} Jakob får ett nytt namn, Israel. Han segrar, märkt av Gud. Han vägrade släppa Gud. Långt senare i historien kämpar en annan man, Jesus, sin kamp i Getsemane. ^{Matt 26:36-46}

Josef

Jakob fick tolv söner - Israels stamfäder. Familjen var en brokig skara med flera mödrars barn och en pappa. ^{1 Mos 35:22b-26} Många nutida familjer kan känna igen sig i utmaningarna som en sådan familj har vad gäller relationer, praktiskt och känslomässigt. Teman som berörs i familjens historia är: favorisering, avundsjuka, hat, självupptagenhet, mobbning, lögn, mordlust och så vidare på den negativa sidan. På den positiva sidan finns lojalitet, samhörighet, saknad, försoning, och djupast sett generös kärlek mellan föräldrar och barn, mellan syskon. Men berättelsen i sista delen av Första Moseboken är inte sparad därför att den är psykologiskt skickligt berättad - utan därför att den ger kontinuitet åt skildringen av Guds handlande med sitt folk; den knyter an bakåt till Abrahams historia och den för historien om folket framåt.

I Josefhistorien ^{1 Mos 37-50} berättas hur den favoriserade Josef blir såld av sina bröder till Egypten. De står inte ut med honom, så de sammansvärjer sig kring en lögn för sin far om hans öde. I Egypten upphöjs Josef vid faraos hov. I samband med hungersnöd måste bröderna söka sig till honom. Han bemöter dem med oväntad generositet. Man får veta varför Israels folk hamnade i Egypten, men löftet till Abraham upprepas - att de inte alltid ska bli kvar där. ^{1 Mos 50:24}

Kyrkan har i sin läsning av historien om Josef sett hur den kastar ljus framåt mot Jesus-berättelsen. Teologerna brukar tala om att det finns förebilder, prototyper, i de gamla skildringarna, som signalerar att samma Gud talar samma budskap i olika texter, vilkas historia knyts ihop, trots avstånd i tid. De gamla berättelserna förhandsskvallrar om evangeliet innan det är helt synligt.

Till eftertanke

Löftena kunna ej svika, nej, de stå evigt kvar.

Jesus med blodet beseglat allt vad han lovat har.

Gör såsom Abraham gjorde, blicka mot himlen opp!

Medan du stjärnorna räknar: växer din tro, ditt hopp.

Himmel och jord må brinna. höjder och berg försvinna, men den som tror skall finna, löftena de stå kvar.

(Lewi Pethrus; Sv ps 254)

Sångtexten förknippar Abraham med stark tro. Men han var ingen ängel. Fundera på vad som kan ligga i formuleringen "Det är ju inte änglar Gud tar sig an. Nej, Abrahams ättlingar tar han sig an" (Heb 2:17).

Här är några teman som sammanfaller mellan Josef och Jesus:

- Josef sändes av sin far för att se till sina bröder.
- Josef såldes av sina bröder.
- Josefs mantel doppades i blod.
- Josef frestades av Potifars hustru utan att falla.
- Josef blev till räddning genom sitt lidande.
- Josef blev kastad i en grop.
- Josef var i fängelse med två andra.
- Josef upphöjdes till faraos närmaste man.
- Folket kom till Josef för att få bröd.
- Jesus sändes till världen till oss.
- Jesus såldes av sin vän.
- Uppenbarelseboken har Kristus ridande i en sådan mantel.
- Jesus frestades i allt, men var utan synd.
- Jesus blev genom sitt lidande världens räddning.
- Jesus blev lagd i graven.
- Jesus korsfästes med två andra på sidan om sig.
- Jesus upphöjdes till Faderns högra sida.
- Jesus kallas Livets bröd.

UTTÅGET (EXODUS)

Andra Mosebokens författare konstaterar att **"Egypten fick en ny kung, en som inte visste någonting om Josef"**. **En följd av detta blev att israeliterna förtrycktes.** Nu ska vi se hur Gud reser upp en ny ledare för folket, Mose, som leder folket ut ur Egypten och förmedlar ett förbund mellan Gud och folket vid Sinai. **Låt oss stanna upp inför Mose som ledare och som förebild för Jesus i Nya Testamentet (NT).**

Andra Moseboken är en direkt fortsättning på Första Moseboken och knyter an till det som där berättas om Josef och hans bröder och familj i Egypten. Boken består av två tydliga delar. I den första delen, kapitel 1-18, skildras i stora delar hur Israel har det i Egypten och uttåget därifrån. I den andra delen, kapitel 19-40, berättas om ankomsten till berget Sinai, om budorden, om andra lagar och om den tälthelgdom som israelerna skulle föra med sig under ökenvandringen.

Ett barn föds

Om Mose kan sägas att det inte var meningen att han skulle ha levat. Att han överlever beror på de israelitiska barnmorskornas och han egen mors civila olydnad. De hade fått order om att döda alla israelitiska gossebarn, endast flickorna skulle få leva. Bakom detta påbud låg den egyptiske kungens rädsla för israeliterna; de höll helt enkelt på att bli för många. **Moses mor hemlighöll barnets födelse i tre månader.** Sedan gick det inte längre och då gjorde hon som hon var befalld att göra. **Hon kastade sin son i floden Nilen**, men hon lade honom först i en vattentät korg. Därtill ställde hon pojkens syster, Miriam, på vakt för att kunna iaktta vad som skulle hända.

I samma veva kom faraos dotter ner till stranden för att bada. Då faraos dotter fick syn på korgen som flöt i vattnet lät hon hämta korgen. Hon öppnade den och upptäckte det gråtande barnet. Synen

fyllde henne med medlidande och hon bestämde sig för att rädda barnet, trots att hon visste att hennes far befallt att alla israeliska pojkar som föddes skulle dödas. För att göra en lång historia kort: **Moses egen mor fick bli hans amma och efter ett antal år överlämnade hon sin egen son till faraos dotter som adopterade honom.**

Paralleller med Jesus

I alla tider har man i den kristna kyrkan sett paralleller mellan Moses och Jesus. Det börjar redan vid barnens födelse. På liknande sätt som Mose var hotad till livet i samband med sin födelse var också Jesus hotad. Ty liksom kungen i Egypten gav order om att alla israelitiska gossebarn skulle dödas, gjorde även kung Herodes det i samband att Jesus hade fötts.

Matteus 2:13-18

En man mötte Herren och fick ett uppdrag

För den okände författaren till Andra Moseboken (Exodus) fanns inte några tillfälligheter. Att Mose räddades var Guds vilja, eftersom detta barn en dag skulle bli den som ledde israeliterna ut ur Egypten. Efter vissa förvecklingar fick också Mose sitt uppdrag. Det skedde i samband med att han vaktade sin faders får och kom till berget Sinai, som också kallas **Horeb**. Där var han med om en märklig sak. **Han såg en buske som brann utan att brinna upp.** Synen väckte hans nyfikenhet och **han gick fram till busken. Där fick han möta Gud och där fick han ett uppdrag att föra israeliterna ut ur Egypten och till det land som Herren hade lovat sitt folk för länge sedan.**

Gudsmöten

I alla tider har människor gjort upplevelser som de uppfattat som gudsmöten. Poeten och kulturskribenten **Maria Küchen** skriver t.ex. så här om sitt möte med Herren i boken **Anteckningar** efter en frontalkrock med Gud, **"en insikt så överrumplande, omvälvande och våldsam att dess kraft har skrämmt och förvirrat mig själv och andra"**. Göran Skytte skildrar i sin bok **Omvänd** på liknande sätt sitt möte med Gud som en övertygelse att, Gud finns, **"Gud vill något med mig, jag vill vara kristen"**.

Gud uppenbarar sig

Det som skedde i samband med uppenbarelse i den brinnande busken var ock-

så att Gud delgav Mose sitt namn. Namnet är egentligen det onämnbare **Jahve**, som i den svenska bibelöversättningen återges med Herren. I Andra Moseboken förklaras namnet som en form av det vanliga verbet **"vara"** (på hebreiska **haja**). Ordagrant skulle gudsnamnet **Jahve** betyda **"han är"**. I Guds egen mun blir det **"Jag är den jag är"**.

Namnet har i biblisk tradition stor betydelse. **Den som känner en persons namn har i viss mån makt över den personen. Namnet står nämligen för personen.** Namnet återkommer i flera viktiga formuleringar i Bibeln. Som exempel kan nämnas Ps 23 där det talas om att Herren **"leder mig på rätta vägar, sitt namn till ära"**. Ps 23:3 Och i sitt avskedstal sade Jesus, **Vad ni än ber om i mitt namn, skall jag göra.** Joh 4:13. I den kristna kyrkan har denna bibliska tradition förts vidare bl.a. genom att det är vanligt att avsluta en bön antingen med orden **"I Faderns, Sonens och den helige Andes namn"** eller helt enkelt med **"I Jesu namn"**. När därför Gud uppenbarar sitt namn för Mose är det inte bara ett förtroende, det är också ett uttryck för att Gud skall vara med Mose i hans uppdrag att leda folket ut från den egyptiska trälldomen.

En befrielse med förhinder

Trots att Gud själv gett Mose ett uppdrag att rädda Mose från dess tvångsarbete gick det inte alldeles lätt. Farao var inte villig att släppa den billiga arbetskraft som israelerna utgjorde. Mose och hans bror fick företräde hos farao, men det hjälpte inte.

Därför sände Gud en rad plågor över Egypten för att förmå den egyptiska kungen att ge med sig. Gud sände sammanlagt tio plågor över landet.

² Mos 7-11 De första plågorna var välkända i landet. Grodor, myggor och flugor hade förekommit i alla tider. Sjukdomar hos djur och människor var inte heller obekanta. Oväder och gräshoppor var även de välbekanta fenomen som uppträdde med viss regelbundenhet. Med den nionde plågan började farao bevakas. Den tre dygn långa mörkerperioden var olycksbringande. **Men det är först ned den tionde och mest fruktansvärda plågan som greppet äntligen släpps och israeliterna inte bara får ge sig av från landet: de drivs iväg.** Mot döden ges inte någon bot. Nu står till och med den mäktige egyptiske kungen maktlös.

² Mos 12: 29-33

I våra ögon kan det förefalla grymt och otäckt att så många måste lida oskyldigt för en despots ovilja att ge med sig. Till det finns åtminstone ett par saker att säga, dels att Gamla Testamentet (GT) många gånger tänker betydligt mer kollektivt än vad vi gör; mot israeliterna som helhet står egypterna som helhet, dels att folks lidande på grund av usla ledare historiskt tycks vara mer regel än undantag. Inte heller vår tid saknar exempel på detta.

Den första påskan

Före det att israeliterna gav sig iväg från Egypten instiftades påskhögtiden. ^{2 Mos 12} Än idag firar judiska trosbekännare påskan till minne av uttåget ur Egypten och de instruktioner som finns i 2 Mos 12 följs i stort sätt fortfarande. I vår kristna kyrka har påskan genom Jesu lidande och död fått en ny innebörd. Det som i Andra Moseboken var räddning för ett avgränsat folk är i NT en räddning för alla människor.

Det påsklamm som israeliterna skulle slakta blir en förebild för Jesus och hans lidande och död. När de nytestamentliga författarna skildrar Jesu sista tid återspeglas i deras beskrivning berättelsen från Andra Moseboken om påsklammet. **Det märks t.ex. en sådan detalj som den att liksom påsklammets ben inte fick krossas, inte heller Jesu ben krossades när han hängde på korset.**

Detta samband mellan GT och NT brukar kallas **typologi** (personer, händelser eller institutioner i GT är förebilder för personer, händelser eller institutioner i NT och den kristna kyrkans liv). **Mose är en förebild för Jesus, påsklammet är en förebild för Kristus, uttåget är en förebild för dopet och så vidare.**

Uttåget

En höjdpunkt i skildringen i Andra Moseboken är själva uttåget och övergången över det som i Bibel 2000 heter **Sävhavet**. ^{2 Mos 13:17 - 14:31} Detta är den **enstaka händelse i GT som genom tiderna har haft störst betydelse i judisk tradition och religion. På flera sätt motsvarar den Jesu uppståndelse i NT.** Det är inte lätt att rent historiskt komma åt uttåget ur Egypten. Att något avgörande hände en gång kan inte betvivlas. Exakt **vad som hände är däremot inte alldeles enkelt att avgöra. Såväl datering som geografisk placering av uttåget är omdiskuterade inom bibelvetenskapen.**

Vad gäller datering finns huvudsakligen två uppfattningar antingen 1400-talet eller 1200-talet före Kristus. Platsen för uttåget är osäker.

Ökenvandringen börjar

Vi har nu nått fram till den andra huvuddelen av Andra Moseboken, kapitel 19-40. Efter räddningen från Egypten följde nu den 40-år långa ökenvandringen. Det var en mödosam vandring som folket genomförde och kom att uppta innehållet i de böcker som följer ända fram till Josuas bok (Josuaboken). Här i Andra Moseboken berättas om vandringens början, om hur folket mättades genom Guds ingripande, om hur folket fick vatten i ödemarken också det genom att Gud grep in. En del av det som återges i Andra Moseboken finns också omtalat i Fjärde Moseboken.

Efter en tid kom folket fram till Sinai berg. Precis som Mose en gång tidigare mött Gud vid Sinai – då kallat Horeb ^{2 Mos 3} – möter Gud honom på nytt vid Sinai. Nu uppenbarade sig Gud inte bara för en individ, nu gällde uppenbarelsen hela folket.

Förbundet vid Sinai

Om den första höjdpunkten i Andra Moseboken (Exodus) är skildringen av räddningen vid Sävhavet, är den andra höjdpunkten det som berättas om händelserna vid Sinai. Förutom att Gud uppenbarade sig igen slöt han också förbund med sitt folk. **Flera gånger tidigare har i Första Moseboken (Genesis) berättats om att Gud slutit förbund. Det första slöts med Noa (Genesis) och gällde gällde hela mänskligheten. Det andra förbundet slöts med Abraham (Genesis) och gällde en individ eller en familj. Det tredje stora förbundet är förbundet med israeliterna vid Si-**

nai (Exodus) – det gällde ett helt folk, Guds egendomsfolk.

Från och med nu kom folket att vara något av en huvudperson i de historiska böckerna. Visst kommer individer att framträda men det är framför allt folkets historia som skildras. Början på detta är på många sätt just förbundet vid Sinai. Folket hade slagit läger vid bergets fot och Mose hade gått upp på berget för att tala med Herren. Gudsuppenbarelser sker i Bibeln ofta på berg, och så var det även här.

På berget fick Mose ta emot De tio budorden – eller bara de tio orden – stod först i den lag som Mose tog emot. Mose tog också emot en rad andra bud. De tio budordens placering vittnade om deras betydelse.

Det förbund som Gud vid Sinai slöt med folket kom till på Guds initiativ. Men förbundet är samtidigt ett ömsesidigt förbund. Gud är den som har räddat folket och därmed har han visat sin särskilda omsorg om det. ^{Exodus 19:2-6} Nu förväntas folket följa Guds undervisning och leva upp till de regler som Gud förlägger dem.

Förbunds boken

Efter de tio budorden följer en samling lagar som i bibelforskningen brukar kallas **Förbunds boken. Medan de tio budorden är enkla och raka till sin karaktär är buden i Förbunds boken mer detaljerade. Här sägs inte bara vad som förväntas utan här anges även hur man skall uppträda och handla i konkreta situationer.** Innehållet i dessa föreskrifter är mångskiftande – det handlar om slavar och husdjur, om stöld och skadegörelse, om hur man skall handla om en flicka har blivit förförd, om behandling av invandrare, om regler för penningutlåning med mera. En del av de lagar som återges här anknyter till de tio budorden, men här finns också mycket annat. Många av de lagar som ingår i den s.k. Förbunds boken har paralleller i andra främreorientaliska lagsamlingar. **En stor skillnad är dock att det flera gånger betonas att israeliterna inte skall tillbe någon annan gud än Jahve.** Jahve är ju den Gud som har fört folket ut ur Egypten.

Tälthelgedomen

Efter avsnittet med de många reglerna för förbundsfolkets liv och leverne kommer en avdelning i Exodus som handlar om den tälthelgedom som folket ska

föra med sig under sin ökenvandring. I **Bibel 2000** kallas denna helgedom för **Guds Boning** eller bara **"Boningen"**. I äldre översättningar används ofta benämningen **"tabernaklet"**. I tälthelgedomen – och senare i templet – fanns den trälåda som kallas arken, Arken hade två funktioner 1) Arken innehöll två stentavlor med de tio budorden 2) Arken var en symbol för Guds närvaro – Arkens lock var enligt (Exodus) av rent guld och på locket fanns två keruber. Mycket av det som berättas om tälthelgedomen och allt som hörde till den har inom forskningen varit svårt att riktigt föreställa sig. Några vill se beskrivningarna som ett försök att förlägga det senare templet till ökentiden. Andra har tänkt sig att beskrivningarna är ett sätt att brodera ut och ge tyngd åt det faktum att israelerna faktiskt förde med sig en flyttbar helgedom under sin vandring.

Oavsett hur man tolkar tälthelgedomen och det som sägs om den, är innebörden i skildringen att Gud följer med sitt folk och att helgedomen är en påminnelse om denna närvaro. Andra uttryck för Guds närvaro är den **eldpelare** som enligt Exodus syntes om nätterna och den **molnpelare** som var synlig under dagarna.
2 Mos 13:21-22

Påsk – Befrielseologi

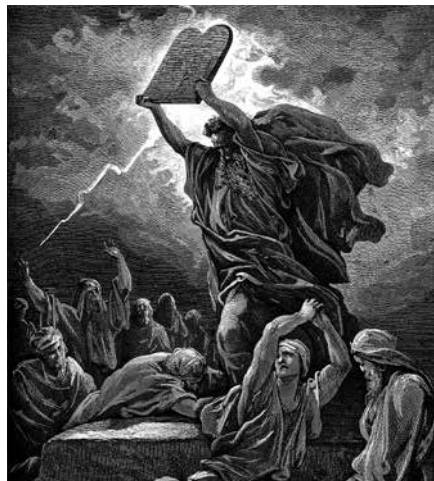
Det svenska ordet påsk kommer via latinet från det hebreiska ordet **pasach** som brukar översättas med 'gå förbi', eller liknande. 2 Mos 12:11-13 Befrielseologi är en teologi som växte fram under 1960-talet och har sina rötter framför allt i sydamerikanskt katolskt tänkande och har inspirerats av skildringen i Exodus (Andra Moseboken). Det är särskilt återgivandet av befrielsen från slaveriet i Egypten och uttåget som har varit inspirationskälla.

Lagen

Det hebreiska ordet för "lag" är **torah**. Ordet betyder egentligen **'undervisning'** och den svensk traditionella översättningen 'lag' försvårar ibland begreppet onödigt. Tänk gärna **undervisning** lika mycket som lagbud när ordet lag uppträder.

Guldkalven och dess följder

En av de mer kända berättelserna från Exodus är berättelsen om guldkalven. 2 Mos 32 1:1-6 Enligt skildringen har Mose dragit sig tillbaka upp på berget Sinai. När han dröjer, skriver författaren, blir folket otåligt och ber Moses bror, Aron, att göra en gud åt dem. **Då samlar Aron**

in folkets guldsmycken och låter tillverka en kalv av den ädla metallen. Troligen skall denna kalv- eller tjurbild inte uppfattas som en annan gud utan som en avbildning av Gud. Det som sker är ett brott mot förbudet att avbilda Gud. När Mose så kom ner från berget och såg vad som var på gång krossade han i vrede och bestörtning de stentavlor som han bar med sig. **Med sin handling har folket inlett en lång serie av olydnad mot Gud och det förbund som han hade slutit med dem.** 2 Mos 33:20 För Mose innebar detta ett behov att lära känna Gud mer. Mose roll som medlare mellan Gud och folket förstärktes och han sökte sig till Gud igen med en bön att få se honom. "låt mig få se din härlighet". 2 Mos 23:20 Den bönen kunde Gud inte tillmötesgå. Motiveringen var enkel: **"Mitt ansikte kan du inte få se, ty ingen människa kan se mig och leva."** 2 Mos 33:20 Inte ens Mose kunde se Gud och överleva. Det tillhör Guds väsen att han är osynlig för människan. Han kan uppenbara sig på olika sätt men han kan inte ses som man ser på t.ex. en annan människa.

Efter episoden med guldkalven och Moses besök på berget Sinai slöts förbundet mellan Gud och israeliterna på nytt. En ny början krävdes. Också denna gång inpräntades att folket å sin sida måste hålla en del bud och stadgar. Gud å sin sida lovade att i folket utföra "sådana under som inte har utförts i något land eller något folk" 2 Mos 34:10.

När Mose efter detta besök på berget och samtalet med Herren kom ner strålade hans ansikte. Strålgansen var så stark att han måste sätta en mask – så står det i Bibel 2000 – tidigare stod det 'slöja' – för sitt ansikte.

ÖKENVANDRINGEN

Tredje, Fjärde och Femte Moseboken (Leviticus, Numeri, Deuteronomium) De tre böcker som följer efter Första och Andra Moseboken skildrar de 40 åren i öknen efter uttåget från Egypten, 40 år av vardag och vedermöda, och av väntan på att få komma in i det land som Herren lovat sitt folk. Här skildras uppror och uppgivenhet, men också uthållighet. Det är ökenvandringens villkor.

Vi ska se närmare på några situationer och företeelser under vandringen som kan vara vägledande för oss som lever idag. I flera fall kommer kopplingen mellan GT och NT att lyftas fram.

Tredje Moseboken (Leviticus) står som den mittersta av de fem Moseböckerna, de som med grekisk terminologi kallas **pentateuken**, alltså **"de fem böckerna"** eller **"de fem rullarna"**. Den handlar i hög grad om offer och annat som har med den religiösa kulturen att göra.

Fjärde Moseboken (Numeri) är mer berättande till sin karaktär. Här finns några av de viktiga händelserna under ökenvandringen återgivna. **Det är en bok som skildrar förberedelsen för ett nytt liv under nya villkor; den ser fram emot en ny tid.**

Femte Moseboken (Deuteronomium) är Moses testamente. Den är en brygga mellan den tid när Mose är folkets ledare och den tid när andra tar över. Den blickar tillbaka, upprepar och påminner; den ser också framåt, mot det som väntar.

Tredje Moseboken (Leviticus) Offer

Det är mycket i Tredje Moseboken som förefaller egendomligt för en läsare i dag. Inte minst bokens början. Här räknas en rad olika slags offer upp: **brännoffer, matoffer, gemenskapsoffer, syndoffer, skuldoffer.** Själva tanken är för många främmande, och det gäller även utförandet.

Men sett ut över världen - och inte minst den religiösa världen är det inte så konstigt. Offer tycks förekomma i de allra flesta religioner. **Grundtanken i de gammaltestamentliga offren är att överlämna det som offras till Gud.** Det kan vara för att uttrycka tacksamhet eller för att åstadkomma försoning för

synder som människan medvetet eller omedvetet begått. Det kan också vara för att uttrycka **gemenskap** med Gud. Olika offer innehåller olika aspekter, vilket ju även framgår av deras namn.

En viktig aspekt av offer var att **det som offrades till Gud skulle vara felfritt**. Det var inte det sekunda som skulle ges till Gud, utan det perfekta. **Samma tanke finns bakom tiondegivandet, som även det har sig grund i GT. Tiondet gavs först, det som blev över var för den egna konsumtionen.** Det handlar om prioritering: först till Gud, sedan till mig, eftersom allt i grunden tillhör Gud. 3 Mos 27:40; 4 Mos 18:28-29

En annan viktig aspekt var att **offer kunde anpassas till den offrandes förmåga**. Av de fattiga krävdes mindre kostsamma offer än av de rika. 3 Mos 5:7 Offer är en möjlighet, ett erbjudande mer än ett tvång.

Offer i NT

I NT omtalas offer särskilt i två sammanhang. Dels gäller det synen på Jesu död som en offerdöd; han ger sitt liv till lösen för många (Heb 8-10). Ja, han talar om sin egen död som ett offer med orden: "...jag helgar mig till ett offer" (Joh 17:19). Dels gäller det allmänt ett förändligande av synen på människans offrande. Hon är kallad att frambära sig själv som ett "levande och heligt offer som behagar Gud" (Rom 12:1).

I samband med offer av djur spelade blodet en viktig roll. Också det är för många i dag en främmande och fränstötande föreställning. **Men blodet sågs som bärare av livet. Därför var det viktigt.**

Redan i GT finns en kritik mot att uppfatta offren som verksamma utan att människan också visar rätt sinnelag. An-norlunda uttryckt: **offret ska enligt de**

gammatestamentliga skrifterna vara grundat i en vilja att lyda Gud och göra hans vilja, inte ett försök att magiskt eller mekaniskt påverka Guds handlande till egen fördel. Profeternas kritik av tanklöst offrande är svidande. Hos profeten Amos heter det: "När ni offerar till mig [Gud] och kommer med era gåvor vill jag inte veta av dem, jag vill inte se åt era offer av gödboskap." Am 5:22 **Alternativet till tanklösa offer är att handla efter Guds vilja i vardagen: "Men låt rätten välla fram som vatten och rättfärdigheten som en utsinlig ström!"** Am 5:24

Renhet och helighet

Till det som uppfattas främmande i Tredje Moseboken hör också tänkandet kring rent och orent och kring vad som är heligt. Men även om vi som läser detta i dag kan tycka att det är konstigt eller till och med fränstötande, omodernt eller bara underligt, kan det vara på sin plats att påminna om att många troende judar än i dag följer dessa regler så långt det går.

Det är knappast möjligt att finna rationella skäl till de indelningar i rent och orent som görs, även om många har försökt finna förklaringar. Det är i stället så, att en grundläggande bakomliggande tanke är folkets utvaldhet. **Israeliterna är inte som andra folk; deras kallelse är att vara ett heligt folk. Och heligt betyder i detta sammanhang just utvalt för ett bestämt syfte, avskilt för ett uppdrag.**

Också Jesus talar i liknande termer när han till exempel i bergspredikan säger: "Var fullkomliga, så som er fader i himlen är fullkomlig." Matt 5:48 Här är ordet "fullkomlig" synonymt med "helig".

Försoning

Ett centralt avsnitt i Tredje Moseboken handlar om den stora **försoningsdagen**. 3 Mos 16 Den skulle firas **årligen, på hösten. Den skulle vara den dag på året då försoning för alla folkets synder skulle ske. Och en alldeles speciell ritual skulle följas.** Det var en laddad dag, förbunden med speciella händelser och ordningar. I centrum stod Moses bror Aron; det var han som skulle utföra ritualen.

Första steget var offrandet av en tjur. Andra steget var att ta blodet från en offrad bock och stänka det på olika ställen i tälthelgedomen. Tredje steget var att ta ännu en bock, på vars huvud

Aron skulle lägga sina händer som ett synlig uttryck för att det var folkets synder som han lade dit. Sedan skulle bocken föras utanför lägret och släppas i öknen, åt Asasel. ^{3 Mos 16:19} Vem eller vad Asasel är förblir osäkert. En del tänker sig att det är namnet på en ökendemon; andra tänker sig att det handlar om en särskild plats dit bocken fördes; andra igen har föreslagit att det är namnet på själva bocken.

Detta sista steg ägde rum offentligt. Det var synligt för alla, och det är möjligt att ana den symboliska laddning som Arons handling förmedlade. **Försoningen synliggjordes. Folkets synder fördes ut i öknen för att aldrig mer återvända. Därmed gestaltades försoningens innebörd.** Synden var borta och kunde inte komma tillbaka.

Försoningsmotivet är centralt i GT. Men inte bara där. Även i NT spelar det stor roll. Det finns en genomgående grundtanke i Bibeln att Guds avsikt med människan och skapelsen redan tidigt bröts genom syndafallet. ^{1 Mos 3} Sedan den dagen står människan i skuld till Gud, en skuld som hon sedan bygger på genom egna orättfärdiga handlingar. Men grundsynden är olydnaden och själviskheten, viljan att vara sin egen gud. Det är ytterst den synden som behöver försonas.

I GT sker försoning genom offer och genom ritualen på den stora försoningsdagen, något som måste upprepas. Också i NT sker försoningen genom offer, men nu genom Jesu Kristi offer en gång för alla.

Därför återkommer försoningsterminologin i de mest centrala texterna om Jesus. Johannes döparen kallar Jesus för "Guds lamm som tar bort världens synd", Joh 1:29 Paulus säger att "Gud har låtit hans (Jesu) blod bli ett försoningsoffer för dem som tror". ^{Rom 3:25} I Uppenbarelseboken omtalas Jesus som Lammet, och lovsången som sjungs till honom lyder: "Du är värdig att ta boken och bryta dess sigill, ty du har blivit slaktad, och med ditt blod har du friköpt åt Gud människor av alla stammar och språk och länder och folk." ^{Upp 5:9}

Fjärde Moseboken (Numeri) Välsignelsen

Det kan förefalla lite märkligt att det mitt bland allt det udda och oväntade

och okända i Fjärde Moseboken finns ett kort textavsnitt som i stort sett återkommer i varje gudstjänst också i dag. Det är den så kallade **aronitiska välsignelsen**.

Världens äldsta bibeltext

Det äldsta bevarade manuskriptet till någon bibeltext över huvud taget är ett par små silverrullar med den aronitiska välsignelsen. De hittades 1979 i Jerusalem och dateras till 600-talet före Kristus. Redan vid denna tid var alltså välsignelsen känd och använd.

Välsignelsen nästan smygs in i ett sammanhang där det inte är väntat. Före välsignelsen finns ett avsnitt om nasir-löften; efter välsignelsen kommer en uppräknings av gåvor som israeliternas stamhövdingar frambär till Mose. Och så däremellan de kända orden:

*Herren välsigne dig och bevara dig.
Herren låte sitt ansikte lysa över dig
och vare dig nådig.
Herren vände sitt ansikte till dig
och give dig frid.
(4 Mos 6:24-26)*

Medvetet är här 1917 års översättning vald utifrån formuleringarna i den hebreiska texten. I Bibel 2000 har man valt att översätta ett hebreiskt modus – det heter jussiv – som inte har någon direkt motsvarighet på svenska med presens indikativ. I äldre översättningar användes konjunktiv, ett modus av verbet som i dag är ovanlig i svenska och mest används i stående uttryck, men som bättre återger innebörden i grundtexten.

Välsignelse är viktig i GT. Och det är ytterst Gud som välsignar, han är välsignelsens källa. När prästen – eller någon annan – uttalar välsignelse över en människa är det ett sätt att be om att all Guds godhet och välvilja ska följa den människan. Därför kan man knappast önska en människa något bättre än Guds välsignelse.

Kopparormen

Innehållet i Fjärde Moseboken ger intryck av att vara samlat från olika håll. Här förekommer en del material som finns också i Andra Moseboken, och det är över huvud taget svårt att riktigt få tag på bokens struktur. **Men några situationsbilder från ökenvandringen återges som inte finns berättade på annat håll. En av dessa är skildringen**

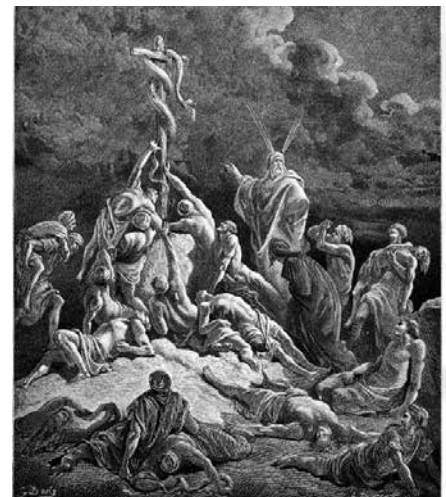
av hur Mose gör en orm av koppar och hänger upp den för att människor som ser på den ska rädda sina liv. ^{4 Mos 21:4-9}

Bakgrunden till det hela är folkets olydnad och Guds straff. Lika mycket som Fjärde Moseboken är boken om Guds folks ökenvandring, är den boken om folkets olydnad. **Ökenvandringen var ingen semestertripp. Den okände författaren skildrar hur folket gör uppror mot Mose och mot Herren. Folket har tröttnat på att gå och gå, på att äta dåligt och på att ha ont om vatten. Därför klagar de på både Gud och Mose.**

Men också Guds tålmod tycks ha tagit slut. **Som straff för folkets uppror sänder Gud giftdroppar i lägret. Många blir bitna. Många dör. Då inser folket att mot detta finns ingen annan bot än att be Gud om hjälp. Det är då Mose får Guds uppdrag att tillverka en orm av koppar och hänga upp den väl synlig. Genom att se på koppormen ska den som gör det bli botad och inte behöva dö.**

Vi som läser om detta i dag kan ha synpunkter på både folkets och Guds handlande. Men oavsett vad vi tycker återger den korta skildringen ett återkommande mönster som bekräftas av historiens erfarenheter. Mycket förblir oklart. Varför just en orm? Varför av koppar? Vi kan gissa oss till svaren, och forskningshistorien är full av mer eller mindre goda gissningar. **Det viktiga tycks vara ett par saker, dels att samme Gud som straffar också är han som räddar, dels att det räcker att se på ormen för att inte behöva dö.**

När Jesus en natt långt senare får besök av den skriftlärde Nikodemos hänvisar Herren till just denna episod i israeliternas ökenvandring för att tala om sig själv

som räddaren. **”Liksom Mose hängde upp ormen i öknen, så måste Människosonen upphöjas för att var och en som tror på honom skall ha evigt liv.”**

Det är Jesu ord till den lagkloke som frågar hur det är möjligt att födas på nytt. Joh 3:14-15 Och när evangelisten Johannes i slutet av sitt evangelium talar om Jesu korsfästelse – hans upphöjelse – citerar han profeten Sakarjas ord om att ”se på honom som de har genomborrat”. Joh 19:36 **Det räcker med att se. ”Se” är nämligen en synonym för ”tro”.**

Åsnan

Det finns gott om djur omtalade i GT. Ett av de mer kända torde vara den talande åsnan i Fjärde Moseboken. 4 Mos 22

Situationen är denna. **Israeliterna** befinner sig i Moabs land, öster om Döda havet. De närmar sig målet för sin långa vandring. Deras vistelse i Moab väcker fruktan; ryktet om deras seger över andra folk har gått före dem. Därför vill kungen i Moab att profeten Bileam ska förbanna israeliterna åt honom, så att han om möjligt ska kunna besegra inkräktarna. Men Bileam vägrar. Efter diverse påtryckningar ger han sig ändå iväg för att träffa Moabs kung.

Det är på vägen dit som episoden med den talande åsnan utspelar sig. Åsnan ser nämligen vad Bileam inte ser. Hon ser att Herrens ängel står i vägen och hindrar ekipaget att ta sig fram. Åsnan viker därför först av från huvudvägen, varvid Bileam bestraffar henne. Sedan klämmer hon sin ryttare mot en vägg, eftersom hon inte kan komma fram. Också nu bestraffar Bileam henne. Sist lägger åsnan sig helt sonika ner med följd att Bileam blir rasande på henne och slår henne

igen. Det är då åsnan talar. Och det hela leder till att Bileams ögon öppnas, så att också han ser vad åsnan sett hela tiden.

Efter detta kan Bileam fortsätta och kommer fram till kungen i Moab. **Men den beställda förbannelsen blir i stället en välsignelse över israeliterna. Skildringen påminner om att Gud är hela skapelsens Herre och att en sann profet inte uttalar vare sig förbannelse eller välsignelse på beställning.**

Femte Moseboken och NT

Femte Moseboken är en av de mest citerade gammaltestamentliga böckerna i NT. Det är exempelvis till stället ur den boken och Psaltaren som Jesus hänvisar när han i slutet av sin 40 dagar långa ökenvandring avvisar djävulens frestelser. (Matt 4:1-11).

Femte Moseboken

(Deuteronomium)

Budorden och trosbekännelsen

Ökenvandringen närmar sig sitt slut. **Och i början på femte Moseboken återges folkledaren Moses återblick. Han påminner folket om viktiga händelser under den långa vandringen. Han rekapitulerar delar av vad de alla varit med om. Han talar om framgång och motgång, om nederlag och personlig förlust. Han kommer nämligen inte själv att få leda folket den sista biten av vandringen. In i det utlovade landet får han inte komma på grund av att han varit olydig. Också han. Han vet att olydnad medför olycka. Den insikten förmedlar han nu till folket.**

Efter tillbakablickken vänder Mose blicken framåt. Även nu bygger han på vad han förmedlat till folket tidigare. Han upprepar många av de lagar som gavs vid Sinai och som återfinns i Andra Moseboken. Till det som upprepas hör de tio budorden. 2 Mos 20; 5 Mos 5

De tio budorden återges i stort sett på samma sätt i Andra och Femte Moseboken. Det är egentligen på en punkt de skiljer sig, och det är i den motivering som ges till **sabbatsbudet**. I Andra Moseboken motiveras sabbaten utifrån skapelsen: Gud vilade på den sjunde dagen och det ska även hans folk göra. 2 Mos 20:8-11

Här i Femte Moseboken motiveras sabbats vila med hänvisning till erfarenheter från fångenskapen i Egypten. 5 Mos 5:12-15

De tio budorden har i den kristna kyrkans historia spelat stor roll. Det beror både på att de uppfattats som bud från Gud, avsedda inte bara för ett historiskt folk en gång för länge sedan utan för alla dem som kallar sig kristna, och på att de setts som en sammanfattning av Guds vilja med alla människor. I Luthers lilla katekes står de som den första huvudavdelningen, det första huvudstycket. **Och när Luther ska förklara de olika buden börjar han alltid med orden: ”Vi ska frukta och älska Gud så att ...”** För Luther fanns ingen bättre sammanfattning av Guds vilja än de tio budorden. **Efter budorden kommer i Femte Moseboken den så kallade judiska trosbekännelsen. Den innehåller de kända orden: ”Hör, Israel! Herren är vår Gud, Herren är en. Du skall älska Herren, din Gud, av hela ditt hjärta, med hela din själ och med all din kraft.”** 5 Mos 6:4-5 När Jesus en gång tillfrågades om det förnämsta budet i laget, är det detta ställe han citerar. Därefter tillägger han: **”Sedan kommer ett av samma slag: Du skall älska din nästa som dig själv. På dessa båda bud vilar hela lagen och profeterna.”** Matt 22:36-40

Välsignelse och förbannelse

Mycket i Femte Moseboken – och för övrigt hela GT – kan i våra ögon verka onödigt svart-vitt uttryckt. Här ges inte mycket utrymme för kompromisser. Det handlar om liv eller död, om välsignelse eller förbannelse, om gott eller ont. Gråskalan är föga använd i de bud och förordningar och stadgar och val som framställs.

Detta blir inte minst tydligt i slutet av Femte Moseboken, där Mose dels mycket klart talar om vad som ger välsignelse och vad som ger förbannelse, 5 Mos 28 dels ställs folket inför valet mellan liv och död, mellan lycka och olycka. 5 Mos 30:15-20 **Moses avskedstal blir här mycket utmanande. ”Du ska välja livet”, säger han.**

Det finns i både situation och innehåll många likheter mellan Moses avskedstal i Femte Moseboken och Jesu avskedstal i Johannesevangeliet 14-17. Också Jesus är tydlig och kompromisslös. Han talar om sig själv som den sanna vägen till Fadern och lämnar inget utrymme för andra vägar. Joh 14:6 **Och både Mose och Jesus vet att deras död närmar sig. Inte för inte har Mose setts som en av många gammaltestamentliga förebilder till Jesus.**

DET NYA LANDET

De tre böcker som ska behandlas i detta kapitel följer direkt efter Femte Moseboken. De tillhör de mindre kända böckerna i GT. De är sällan lästa och än mer sällan predikade över –utom möjligen vad gäller Rut.

Böckerna skildrar framför allt intagandet av det land Gud hade lovat folket: löftets land eller det utlovade landet. Detta är gammaltestamentlig historieskrivning. Och som all historieskrivning i GT är innehålllet en **kombination av historiska skildringar och förkunnelse**. Böckerna är alltså både historia och predikan, de är både berättelse och teologi. Om det ska det handla i det följande.

Josuaboken skildrar erövringen av Kanaans land. Boken har sitt namn efter sin huvudperson, Moses efterträdare Josua. **Det är en bok om krig och erövring, eftersom israeliternas historia i hög grad är lik andra folks historia.**

Domarboken tar vid där Josua slutar. Genom hela boken finns ett tydligt mönster; **ett splittrat folk avfaller från Gud men räddas efter omvändelse genom Guds ingripande**. I centrum står oftast de olika ledargestalter som kallas domare, därav bokens titel.

Rut har liksom Josua namn efter bokens huvudperson. Rut är en kort bok, bara fyra kapitel. Den påminner mycket om en historisk novell, även om en sådan beteckning är anakronistisk. **Den står hur som helst där den står i våra biblar på grund av att den utspelar sig under domartid, alltså tiden mellan erövringen av Kanaan under ledaren Josua och införandet av monarki i Israel.**

JOSUA

Under nytt ledarskap

Mose är död. Han som ledde folket från fångenskapen i Egypten till frihet är borta. Under drygt 40 år har han varit den mer eller mindre självskrivne ledaren. Nu tar andra vid. Och den förste i raden av dessa andra är **Josua, som är den som får leda folket över Jordanfloden in i Kanaans land.** Om detta handlar de första kapitlen i Josuaboken.

Personen Josua är inte obekant för oss som läst Fjärde och Femte Moseboken. Redan i 4 Mos 27 berättades om hur

Mose på Herrens befallning utser Josua till sin efterträdare. ^{4 Mos 27:12-23} Och i slutet av Femte Moseboken anknys till Moses handpåläggning: ”Josua, Nuns son, hade fyllts av vishetens ande när Mose lade sina händer på hono.”: ^{5 Mos 34:9} Det är denne Josua som nu leder folket.

I inledningen till Josuaboken talar Herren till den nye ledaren: **”Var tapper och stark!” Tre gånger upprepas orden.** ^{Jos 1:6, 7, 9} Och den uppmaningen kunde behövas. Liksom uttåget ur Egypten inte var konfliktfritt sker inte heller intåget i det utlovade landet utan strid. Detta är, som sagt, en historia lik andras historia. Detta är krig och erövring, det är motstånd och nederlag, det är seger på andras bekostnad.

Israeliterna går över Jordanfloden från öster. Det är möjligt att följa fälttåget på kartan. Naturligtvis är det beskrivet ur segrarens synvinkel. Det är ju det vanliga att historien skrivs av segrarna. Men det är inte bara propaganda. Också några av de mindre lyckosamma striderna omtalas. Det finns områden som aldrig kunde erövrats. Visserligen är Josua på många sätt en framgångsrik erövrare, men hela Kanaan kommer aldrig under israelitiskt valde.

Josua/Jesus

Namnet Josua är hebreiska och betyder **”Herren är frälsning”**. Det är ett passande namn, eftersom frälsning ju är ett annat ord för räddning. **Josua blir israeliternas räddare när Mose är borta. På grekiska återges namnet Josua med Jesus. Också Jesus är räddare/frälsare.** Men det finns några avgörande skillnader, inte minst att Jesus inte bara blir ett folks räddare utan hela mänsklighetens frälsare.

I ett nytt land

Josuabokens andra del handlar huvudsakligen om uppdelningen av det erövrade landet. **De olika stammarna ska ha sina delar av landet. Bara en stam ska sakna eget landområde: Levi stam. Ty de är präster och ska försörjas av de andra. Däremot ska Josefs två söner Efraim och Manasse få var sin del. På så sätt behålls den så viktiga indelningen i tolv. Tolvtalet står för helheten av folket.**

Inom den bibelvetenskapliga forskningen är Josuaboken mycket omdiskuterad.

Det gäller inte minst frågan om förhållandet mellan det som skildras och historien. Vissa forskare vill tillskriva boken stor historisk trovärdighet; många fränkänner den i stort sett allt historiskt källvärde.

Att boken har historisk anknytning är ovedersägligt. Bland annat finns utombibliska bevis för att en folkgrupp med namnet Israel fanns i detta område kring 1200 före Kristus. **Däremot är det osäkert hur själva erövringen av Kanaans land gick till, och här finns flera delvis motsägande teorier.**

Gud och våldet

Läsningen av Josuaboken väcker många frågor hos en läsare i dag. Inte minst gäller det skildringarna av krigen, av dödan- det av hela folk, av utrotandet av folkgrupper. Ofta används i sammanhanget ordet ”folkmord”: ett ord som väcker mycket obehagliga associationer.

Det finns olika sätt att förhålla sig till våldstexterna och krigsskildringarna i GT. En del väljer att helt enkelt ta avstånd från det som står där, att förpassa det till ”historiens skräpkammare”. Andra väljer att se skildringarnas om ideologi utan historisk förankring. Då är texterna fortfarande obehagliga, men de är inte berättelser om vad som verkligen hände utan ett slags idétexter förklädda till historia.

Andra igen väljer att betona att texterna är både historia och förkunnelse. Till det historiska hör att Gud är verksam i den vanliga historien, och det innebär att han också finns med i något så smutsigt som krig och våld. Till förkunnelsen hör att Gud är en Gud med rätt att döma och utkräva straff. Det tillhör den sanne Guds privilegier.

Oavsett vilket förhållningssätt jag som läsare väljer innebär det en brottnings med det som faktiskt står där. Som kristen måste jag dessutom läsa dessa skildringar i ljuset av NT. Där väljer Gud att uppenbara sig på ett delvis annat sätt. Fortfarande gör han det i historien: Gud blir människa i Jesus. Och han blir människa i en viss tid, i ett visst land tillhörig ett visst folk. Men i NT drabbar inte våldet andra; det drabbar honom själv. Förvisso är Gud fortfarande domaren, men han är i ännu högre grad frälsaren.

DOMARBOKEN

Avfall och räddning

Det finns en tydlig skillnad i själva framställningen mellan Josua och Domarboken. Medan Josua är en mer eller mindre sammanhållen berättelse, är Domarboken snarare en serie episoder. En del av de problem med erövringen som fanns med redan i Josuaboken får ännu större utrymme i Domarboken. Visserligen var landet lovat till israeliterna, men de kunde inte inta det utan motstånd, och en del områden kom aldrig under israelitiskt herravälde.

Skildringen i Domarboken av de olika domarna följer ett mönster. Detta mönster kan schematiskt beskrivas ungefär så här: folket avfaller från Herren genom avgudadyrkan, konsekvenserna av avfallet blir att Gud låter främmande folk anfälla israeliterna, när då folket ropar till Gud om hjälp sänder Herren en domare/ledare som besegrar fienden och räddar folket. ^{Dom 3:7-11} Det är i grunden samma mönster som i Josua, men del är mer utarbetat och upprepar sig i omgångar.

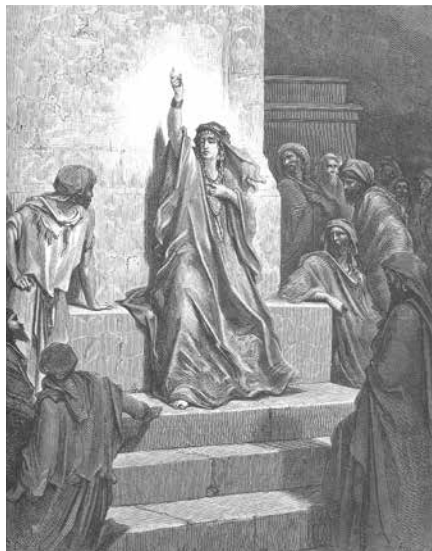
Domarna

Domarna i Domarboken brukar anges vara tolv till antalet: Otniel, Ehud, **Debora**, Barak, **Gideon**, Tola, Jair, **Jefta**, Ivsan, Elon, Avdon, **Simson**. Men också andra domare nämns i boken, till exempel Shamgar, vilket gör det svårt att få ett klart grepp om både antal och roll.

Flera av dessa nämns bara i förbigående och kallas inte ens uttryckligen domare; några av dem ges större utrymme. I Första Samuelsboken omtalas Samuel, som ibland räknas som den siste domaren i Israel. Han smörjer de två första kungarna, Saul och David, och därmed är övergången från domartid till kungatid klar.

Befriaren Debora

Bland domarna i Domarboken finns en som är kvinna: Debora. ^{Dom 4-5} Hon är samtidigt profetissa och på många sätt en märklig gestalt. Hon kallas uttryckligen profetissa, och hennes dömande verksamhet – hon är alltså domare också i den bokstavliga meningen – skildras. Situationsbilden är målande. Hon sitter under ett träd och folk kommer till henne med rättstvister som hon hjälper till att lösa. ^{Dom 4:4-5}

En dag för hon vidare kallelsen från Herren till Barak, som ska framträda som ledare för folket. Först tvekar denne, men sedan ger han med sig – på ett villkor: att Debora följer med. Hon gör så och kommer i realiteten att bli den som räddar folket. Hon blir härledare, något mycket ovanligt för en kvinna i GT.

Efter berättelsen om israeliternas seger över kanaaneerna återges den så kallade Deborasången, även om det noga taget är Deboras och Baraks gemensamma sång. Detta anses i forskningsvärlden vara den kanske äldsta texten i GT som vi har. Sången är delvis svårtolkad. Den är skriven på ålderdomligt språk och den ger över huvud taget ett ålderdomligt intryck. Men att det är en segersång råder det inget tvivel om.

Debora och Judit

Bland de gammaltestamentliga apokryferna finns en bok som heter Judits bok. Innehållet i den är på flera sätt en parallell till berättelsen om Debora i Domarboken. I båda fallen är det kvinnor som anför härar, i båda fallen klarar de av vad män inte klarar, i båda fallen framstår de som de handlingskraftiga, i båda fallen räddar de israeliterna.

Erövvraren Gideon

Kanske är berättelsen om Gideon en av de mer kända i Domarboken. Hans kallelse påminner om andra kallelser i GT. Han möter, likt Mose, Herrens ängel som förmedlar uppdraget till honom: "Gå, och bruka den kraft du äger till att rädda Israel ur midjaniternas våld. Det är jag som sänder dig." ^{Dom 6:12-14}

Men Gideon tycks ha varit svårövertygad om sin kallelse. Han behöver bevis, tecken. Därför prövar han Guds kallelse genom att lägga ut ulltappar. Först ber han att Gud ska låta ullen bli våt av dagg, medan marken runt omkring ska förbli torr. Så blir det. Detta övertygar dock inte Gideon. Han ber om ännu ett tecken: denna gång ska den utlagda ullen förbli torr, medan marken runt omkring ska vara våt av dagg. Också nu blir det som han ber. Det står inget om att Gideon lät sig övertygas, men berättelsens fortsättning utgår ifrån att han gjorde det. ^{Dom 6:33-40}

Sedan är det dags för Gud att pröva Gideon. Hans uppdrag är klart: han ska besegra midjaniterna och rädda Israel. Till förfogande har han en här om 32 000 man. "Det är för många", säger Herren till honom. De rädda och ängsliga kan gå hem. Följden blir att 22 000 återvänder hem. "Det är fortfarande för många", är Herrens besked. Och så sker en andra utgallring genom det sätt på vilket soldaterna dricker. De som dricker direkt ur vattenkällan ställs åt sidan; de som dricker ur handen väljs ut. Kvar denna gång är 300 man. Det är denna rest av den stora hären som ska rädda Israel. ^{Dom 7:1-8}

I fortsättningen berättas hur Gideon vinner seger genom de få, utan att de ens behöver ta till vapen. De besegrar sina fiender med horn, krukor och facklor. ^{Dom 7:19-22} Så blir Gideon Erövvraren Gideon.

"Den dag då Midjan besegrades"

Uttrycket står i texten från Jesajas bok om fredsfursten (Jes 9:2-7). Varje jul lyssnar vi till den texten och orden tycks tidigt ha blivit ett uttryck för Guds underbara räddning utan människors förtjänst. Det är den dag då Midjan besegrades som skildras i berättelsen om Gideon i Dom 7.

Olyckan Jefta

Berättelsen om domaren Jefta tillhör de mer svårsmälta i Domarboken. Hans början är som alla andras i Domarboken. "Israeliterna gjorde åter det som var ont i Herrens ögon." ^{Dom 10:6} **Till det onda hörde att de bröt mot första budet: de dyrkade andra gudar än Herren.** Till situationen hörde också att israeliterna var plågade av ammoniterna, ett grannfolk från östra sidan av Jordanfloden. Då kallas Jefta in på scenen. Han är visserligen en oäkting och bortkörd av sina

bröder, men han är en god krigare. ^{Dom 11:1-11} Han lyckas besegra ammoniterna och blir domare i Israel.

Hans olycka ligger på ett annat plan. Av oförklarlig anledning hade han avgivit ett löfte att, ifall han besegrade ammoniterna, offra den som först möter honom när han kommer hem från striden. Därmed är tragedin uppenbar för läsaren. Detta kan inte sluta annat än olyckligt. Jefta svär sig till sin egen olycka. Det är inte Guds vilja. Det har inget att göra med att följa lagen. Det är en alltigenom tragisk historia. Ty den som möter honom är hans egen dotter. ^{11:29-40}

Det finns mycket i berättelsen om Jefta som vållat bibelläsare och forskare svårigheter. Några av dessa svårigheter kan formuleras ungefär så här: Varför finns denna berättelse med i Domarboken över huvud taget? Varför gör Jefta som han gör med tanke på att det inte i GT finns någon grund för ett sådant handlande? Hur kan han offra sin dotter när barnoffer uttryckligen är förbjudet enligt gammaltestamentlig lag?

Också vi som läser denna skildring i dag står där med frågorna. Och kanske är det så det måste vara. Livet har ibland fler frågor än det har svar. Visst kan vi moralisera över Jefthas handlande; det finns inget försvarbart i det, knappast ens något förståeligt. Kvar är tragiken. Och den går inte egentligen att kommentera.

Bibel och psykologi

En berättelse som den om Jefta kan inbjuda till psykologiserande läsning. Detta är skildringen av en person med en svår barndom, av en som fördrivits av sin egen släkt, av en som sårats så djupt att han inte längre kan hantera verkligheten på ett gott sätt. Också han måste leva vidare, men hans uppväxt förföljer honom i stället för att ge honom stöd. Över hela hans liv står ett enda ord: Tragedi.

Hjälten Simson

Tillsammans med Gideons historia tillhör sannolikt berättelsen om den långhåriga och starke Simson de mer kända i Domarboken. Och liksom det vilar ett drag av tragik över Jefthas liv, gör det så också över Simsons liv. Det kunde ha blivit så annorlunda mot vad det blev. Hans början är likt de andra domarnas. Israel har återigen avfallit, och denna gång är

det filisteerna ute vid kusten som vållar israeliterna särskilt bekymmer. ^{Dom 13:1}

Simsons historia är känd. Han är ett efterlängtat barn. Ja, han är ett underbarn i meningen att hans födelse är förbunden med både änglabesök och speciella förutsägelser. Men tidigt anar vi som läser hans historia oråd. Den unge mannen fattar tycke för en filisteisk flicka och vill gifta sig med henne. Hans föräldrar försöker avstyra det hela men utan framgång. Simson får sin hustru, samtidigt får han också i sitt hem en kvinna som har sin lojalitet mer hos sin egen släkt än hos sin man.

Samma olycka följer i hans äktenskap med Delila. Hon är den som till slut lyckas lura av honom hemligheten med hans omåttliga styrka. Den sitter i håret. En dag vaggar Delila honom till sömns och ser till att hans hår blir avklippt. När håret är borta är han ett lätt byte för filisteerna. Simson har förlorat sin styrka. Men vi läsare anar att sista ordet inte är sagt utifrån författarens notis: "Men hans hår som rakats av började växa ut igen." ^{Dom 16:22}

Liksom Jefthas liv slutar i tragik, slutar också Simsons liv tragiskt. ^{Dom 16:23-30} Slutscenen är laddad. Det är fest hos filisteerna när de tillber sin gud Dagon i hans tempel. Till festen hör hånande av Simson. Men med en sista kraftanstängning lyckas Simson med återvunnen styrka störta hela templet. Han dör där tillsammans med en stor skara filisteer.

Berättelsen om Simson är berättelsen om hur Gud brukar en människa för att rädda sitt folk, inte för att hjälten är moraliskt felfri utan för att han får ett uppdrag.

Simson i NT

I den långa uppräknningen av trons hjältar i Hebreerbrevet 11 finns flera av domarna i Domarboken med, bland andra Simson (Heb 11:32). Han bara nämns. Hans liv kommenteras inte. Det värderas inte. Men han omtalas som en trons hjälte Ty "genom sin tro kunde (han) besegra kungariken" (Heb 11:33). Det är den nytestamentliga författarens tolkning i ljuset av tron.

RUT

Hon som byter gudstro

Del är domartid och det är nöddid. Så ser situationen ut när boken om Rut börjar. Framför oss står tre kvinnor, alla änkor. Noomi, den äldsta av dem och de andra kvinnornas svärmor, står i begrepp att lämna Moab och återvända till sitt hemland Israel. Hon försöker övertyga sina svärdöttrar att inte följa med utan stanna i sitt eget land. Den ena av dem gör henne till viljes och försvinner ut ur historien. Den andra vägrar och väljer att följa sin svärmor. Rut blir kvar med Noomi.

Ruts ord till sin svärmor och till oss läsare är: "Tvinga mig inte att överge dig och vända tillbaka. Dit du går, går också jag, och där du stannar, stannar jag. Ditt folk är mitt folk, och din Gud är min Gud." ^{Rut 1:16} Och hon gör som hon säger: hon byter land och gudstro.

När de två kommer till Noomis hemland, till Betlehem, kan de inte få del av sin släkts åkermark. Som kvinnor kan de inte ärva. Men det finns en släkting som kan hjälpa dem. Hans namn är Boas, och han blir så småningom Ruts man. Genom honom och den gemensamme sonen kan marken igen bli familjens.

Det som sker tycks ha helt naturliga förklaringar. Det handlar om god vilja,

Skyldemannainstitutionen

Om Boas används i Rut beteckningen skyldeman som kan översättas med ordet "friköpare" (Rut 2:20) Skyldeman (på hebreiska *goel*) var en institution i det gamla Israel. Genom lagen om skyldemän kunde en man åläggas att gifta sig med sin brors hustru om brodern dött, men framför allt hade en skyldeman rätt och skyldighet att lösa in egendom när en släkting dött eller blivit utarmad (5 Mos 25:5-10).

kanske om kärlek. Det handlar om hederlighet och om att följa de regler som finns. För Noomi är det uppenbart att det är något mer: ”Herren ... har inte övergett vare sig de levande eller de döda.” Rut 2:20

Jesu stamtavla

I Jesu stamtavla i Matt 1:1-16 finns fyra kvinnor med som kanske inte är väntade: Tamar, Rachab, Rut och Urias hustru (Batseba}. Förutom att det inte är vanligt att kvinnor över huvud taget nämns i släkttavlor, gäller om alla fyra att de inte var israelitiskor och att deras rykte inte var det allra bästa, möjligen då med undantag för Rut.

Hon som blir Davids stammoder

Den kanske viktigaste funktionen hos berättelsen om Rut är den avslutande släkttavlan som visar att Rut blir stammoder till kung David. Släkttavlor har i vår västerländska kultur inte alls samma betydelse som i många andra sammanhang, till exempel det bibliska. Det är ingen tillfällighet att Ruts bok slutar med en stamtavla. Tvärtom är det troligen där själva poängen med boken ska sökas.

Rut är viktig både för att hon väljer sin svärmors religion i stället för den religion hon fostrats i och för att hon blir mor till Oved, som i sin tur blir far till Jishaj, Davids far. Hon blir alltså Davids farmor. Rut 4:22

Innehållet i Rut är lärorikt på många sätt. Det handlar om hur Gud finns bakom allt som sker; här finns inga tillfälligheter. Eller formulerat med norrländsk återhållsamhet: här är det ont om tillfälligheter. Det handlar också om Guds trofasthet; han överger inte dem som håller sig till honom. Uttryckt med orden från Romarbrevet: ”Vi vet att Gud på allt sätt hjälper dem som älskar honom att nå det goda.” Rom 8:28 Det handlar dessutom om hur Gud i kung Davids – den störste av alla israelitiska kungars - historia låter en kvinna av utländsk härkomst finnas med. Här förebådas det universella med den kristna tron. Den Davids son som Jesus är, han är en kung för alla folk.

*Christina Rydén och LarsOlov Eriksson
Lekmannaförbundets studiematerial
Anders Nordberg*

Böner för dagen

Hämtade från Martin Luther

MORGON

I Faderns, Sonens och den helige Andes namn. Amen.
Jag tackar dig min himmelske Fader, genom Jesus Kristus, din älskade Son för att du denna natt har bevarat mig från allt ont och farligt. Jag ber dig: Bevara mig i dag för synd och allt ont, så att alla mina gärningar och hela mitt liv behagar dig. Jag överlämnar mig med kropp och själ och allt i dina händer. Låt din helige ängel vara med mig, så att djävulen inte får någon makt över mig. Amen.

AFTON

I Faderns, Sonens och den helige Andes namn. Amen.
Jag tackar dig min himmelske Fader, genom Jesus Kristus, din älskade Son, för att du i nåd har bevarat mig denna dag. Jag ber dig: Förlåt mig alla synder som jag har gjort mot dig, och bevara mig denna natt i din nåd. Jag överlämnar mig med kropp och själ och allt i din händer. Låt din helige ängel vara med mig så att djävulen inte får någon makt över mig. Amen.

FÖRE MATEN

Allas ögon väntar på dig: du ger dem deras mat i rätt tid.
Du öppnar din hand och mättar allt levande med nåd.
Amen.

Käre Herre, vår himmelske Fader, välsigna oss och dessa gåvor som du så frikostigt ger oss, genom Jesus Kristus vår Herre. Amen.

EFTER MATEN

Tacka Herren, ty han är god, ty hans nåd varar i evighet.
Amen.

Käre Herre, himmelske Fader, vi tackar dig för dina gåvor, genom Jesus Kristus, vår Herre. Amen.

FÖRBUNDSBUTIKEN!

Blockljus 70 kr
Glasblock 265 kr
Standar 125 kr. Stång till standar 125 kr

Förbundsmärke med klack
25 kr/st

BÖCKER

Alla Tiders Bok

"Alla Tiders Bok" - tre samtals- och studieböcker med nytryck av "Vägen väntar" samt av Carl-Axel Axelsson böcker "Gud blev människa - en läsning av Johannesevangeliet" och "Bry dig!" finns att köpa för 85:-/bok.

24 andakter av Carl-Axel Axelsson - 35:-/häfte.

Minnessaker från Förbundets hundraårsjubileum!

Mugg med logga och årtal (tål att diskas i diskmaskin)
50 kr/st

Kassar med långa och korta handtag, logga och årtal
50 kr/st

Magneter med logga och årtal samt magneter med Uppsala domkyrka och logga
20 kr/st

Dessa saker finns i Förbundsbutiken för beställning.

Gert Råvik, tel. 0730-355689, gertravik2@gmail.com
OBS! Använd BG 5591-3321 för betalning, det gamla PG-numret gäller inte längre.

Nyhetsbrev maj 2025

från MOKICCO, Tanzania

*"Nu växer säden för skördens tid,
och ung och gammal gläds därvid,
och bör Guds godhet prisa,
som vill i överdådigt mått, oss människor
så mycket gott, var dag och stund bevisa.
(Sv.Ps. 200:3)*

Tack för allt stöd och förbön MOKICCO fick i maj månad. Den har varit en månad full av Guds rika välsignelser. Personligen har Gud överraskat mig med en lägenhet på samariterhemmet i Uppsala bland pensionerade missionärer, diakoner och präster. För mig är det en stor förmån att få bo bland de här människorna som, precis som min make Carl-Erik Sahlberg, offrade sitt liv för sin kallelse att stjärna Gud genom den Kristna missionen.

Från Tanzania fick jag ett besked om att byledningen i Mwangaria har godkänt marken som yrkesskolan är byggd på som MOKICCOS egendom. Det har varit svårt att utveckla skolan eftersom framtiden varit okänd. I nuläget har vi bara en sömnadskurs, men i framtiden har vi möjligheter att starta utbildning i snickeri, bilmekaniker, dator, mm. Mwangaria är en av de fattigaste byarna i Tanzania. När vi besökte byn första gången 2013, sa Carl-Erik Sahlberg att den Helige Ande manade honom att vi skulle hjälpa Mwangaria. Så i samma by startade vi tre MOKICCO-familjer med sammanlagt 24 barn och 2015 startade vi även yrkesskolan med 19 elever.

Söndagen 25 maj hade barnkyrkan Klara loppet, där de sprang runt kyrkan till för-

mån för MOKICCO. Vänner och föräldrar sponsrade loppet. Vår informatör Carolina Ayoub i Klara kyrka berättar: "Vi är så glada att vi fick in hela 9085 kronor i Klara loppet när barnkyrkan sprang för MOKICCO. Det var ca 20 kämpande barn som tillsammans sprang hela 255 varv runt kyrkan och flera vuxna sponsrade barnens varv. Vi fick samtidigt som Claraloppet mötas över kyrkfika med korvgrillning och popcorn utomhus efter mässan för alla åldrar."

Jag vill också välkomna er till en studieresa kring missionen i Tanzania. Elisabeth Sandlund som förra året hjälpte oss att ordna en resa, som hon själv åkte med på, har lovat att hjälpa oss i år också. Hon skriver: Följ med till Tanzania i höst! Förra årets resa till Mokitico gav mersmak. Nu förbereder vi en ny resa under skolornas höstlov. Preliminär avresa någon av dagarna 24–26 oktober och hemkomst 1-3 november.

Planen är att flyga med Ethiopian Airlines från Stockholm via Addis Abeba till Kilimanjaro International Airport. Vi bor på Mokiccoss anläggning i Marangu och betalar självkostnadspris för logi, mat och lokala transporter. Det gör att totalkostnaden för resan preliminärt stannar vid cirka 12 000 kronor för runt tio dagar.

På programmet står framför allt besök på ett antal av Mokiccoss verksamheter – familjehem, daghem, yrkesskola och bokhandel. Vi firar gudstjänster tillsammans med den lokala församlingen och hinner också med att njuta av natur och kultur på Kilimanjaros sluttning. Den som vill kommer att mot extra kostnad kunna åka på safari i nationalparken Tarangire.

Låter det spännande? Anmäl intresse snarast möjligt och senast 1 juli till overasahlberg@gmail.com. Ange gärna vilken tidsperiod som passar dig bäst och om det är några datum som inte fungerar för dig. När vi vet hur stor gruppen blir återkommer vi med definitiva besked om datum och kostnad så att du kan göra en bindande anmälan.

Overa svarar gärna på alla frågor. Du kan också höra av dig till Elisabeth Sandlund, elisabethsandlund@gmail.com, 0709-73 49 12, som var en av deltagarna vid 2024 års resa.

Jag önskar er alla en trevlig sommar.

Overa Sahlberg

***Min Herre och Gud, påminn mig om att Du är min styrka när jag känner mig ensam och svag
och när jag känner att jag inte kan göra det som behöver göras.***

Förmå mig med din kärlek att göra det du vill att jag ska göra.

Amen.

Meditations

Aldrig har någon människa talat som han

Bibeln är viktig för oss alla. Många känner Bibeln bättre än vi och många har under sina liv läst stora delar av densamma och anar Bibelns ärende. Det gäller Gamla testamentet dock i högre grad Nya Testamentet (NT). I NT möter vi Jesus, världens frälsare.

När kyrkans bibelkanon fastställdes gällde bestämda krav för att en skrift skulle tas med i NT. **Krav nummer ett var att skriften skulle komma från en av Jesu apostlar eller från någon med direkt kontakt med en apostel.** Det gör att NT ses som **"apostlarnas vittnesbörd"** om Jesus, hans liv och lära. *"När Hjälparen kommer, som jag skall sända er från Fadern, sanningens Ande, som utgår från Fadern, då skall han vittna om mig. Också ni skall vittna, ty ni har varit med mig från början."* (Joh 15:26-27)

NT:s skrifter låter oss se Jesu gärningar, präglade av kärlek till och omtanke om människor som han mötte. **Skrifterna låter oss se och ana Jesu medvetenhet om och lydnad inför sin frälsaruppgift. Därtill låter skrifterna oss lyssna till Jesu undervisning.**

Fariseerna fick höra vad folket pratade om honom, och överstepräster och fariseerna skickade ut sina män för att gripa honom. När deras folk kom tillbaka frågade överstepräster och fariseerna: "Varför har ni inte tagit hit honom?" De svarade: "Aldrig har någon människa talat som han." (Joh 7:32-45-46)

Vi vågar förmoda att de som skickades ut för att gripa Jesus i grunden var lojala mot sina uppdragsgivare. De gav sig iväg på uppdraget utan tvekan. De visste vad de ville och skulle göra. Men när de konfronterades med Jesus och lyssnade till hans ord förändrades allt. Jesu ord övertygade dem om att deras uppdragsgivare hade fel. De kunde inte gripa Jesus – för hans ords skull. Var finner vi Jesu ord? Jo, i NT. Vi har skäl att läsa NT med respekt och förväntan – eftersinnande, och att i våra liv pröva och söka förverkliga budskapet.

"Om någon vill göra hans (Guds) vilja skall han förstå om min lära är från Gud eller om jag talar av mig själv." (Joh 7:17)

Dig ljusaste Fader, vare pris: jag fick till rikedom det ord som gör den fromme vis och gör den vise from.

Vi har naturens rika prakt med tusen stämmors ljud att min försagda tanke sagt att du är stor, o Gud.

Din väldighet, ditt majestät, ditt underfulla råd jag såg i solens höga fjät och gräsets minsta tråd.

Dock låg för mig din mening skymd, ditt hjärta jag ej fann, och i en mörk, oändlig rymd, jag som ett stoft försvann.

Men gryning blev kring Sinai, på Tabor uppgick dag, och själen såg, från töcken fri, din lag, ditt välbehag (platserna för lagens tavlor och för Jesu förklaring).

Förklarat för mitt samvete stod helighetens bud. Till hjärtat flög hugsvalelse med nådens milda ljud.

Och tidens kval fick sammanhang med evighetens tröst, och himlarösters återklang blev hörd i jordiskt bröst.

O människa, det är dig sagt vad Gud av dig begär. Vad han uppå ditt hjärta lagt din egen sällhet är.

I enfald och i ödmjukhet håll dig till Herrens ord, och låt, när du hans vilja vet, hans vilja bliva gjord.
(Sv Ps 63)

Carl-Axel Axelsson
24 ANDAKTER – nr. 8
(Anders Nordberg)